ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
JEAN MONNET EUROPEAN CENTRE OF EXCELLENCE
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΤΗΝ/ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΡΟΩΝ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 1990

Ελένη Λυρώνη

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2019

Copyright 2019

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΡΙΣΤΕΙΑΣ JEAN MONNET
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Κλεομένους 22Α, 106 75 Αθήνα
Τηλ. 210 7220508 Fax: 210 3617711
Email: jmcenter-athens@pspa.uoa.gr, www.jmce.gr

All rights reserved

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet δεν υιοθετεί πολιτικές ή άλλες θέσεις. Καταβάλλει, μάλιστα, προσπάθεια να παρουσιάζονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται σε όλες τις εκδόσεις του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους ίδιους τους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του Κέντρου, του Διοικητικού Συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ **5**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Παράγοντες έλξης/απώθησης στις χώρες προέλευσης μεταναστών. **9**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ Παράγοντες έλξης/ απώθησης λόγω της θέσεως της Ελλάδας **14**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Πρόσφυγας μετανάστης ομογενής περιγραφή μεταναστευτικού αποθέματος **22**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αξιολόγηση τριάντα ετών μεταναστευτικής πολιτικής **33**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ **44**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ **47**

ΠΙΝΑΚΕΣ **52**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, δύο πολιτικά γεγονότα συνετέλεσαν στο να εξελιχθεί η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής: η κατάρρευση των καθεστώτων των κλειστών συνόρων στις σοσιαλιστικές χώρες των Βαλκανίων και η ραγδαία οικονομική επιβράδυνση στις χώρες αυτές. Η Ελλάδα αποτέλεσε χώρα προορισμού λόγω της γειτνίασης της, επομένως της ευκολίας πρόσβασης από τα θαλάσσια και χερσαία σύνορά της αλλά και λόγω της εσωτερικής οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης της: Είναι η πρώτη χώρα των Βαλκανίων που ανήκει την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, σε ευνοϊκότερη οικονομική κατάσταση και με μεγάλη ζήτηση σε επαγγέλματα χαμηλού κύρους (οικιακοί βοηθοί, αγροτική οικονομία, φροντίδα ηλικιωμένων, στον τριτογενή τομέα) λόγω απροθυμίας των γηγενών να ασχοληθούν με αυτά. Μια χώρα με μεγάλη έμφαση στην παραοικονομία, όπως η Ελλάδα, δεν θα μπορούσε να μη γίνει χώρα έλξης για ανειδίκευτο ανθρώπινο δυναμικό που εργάζονται χωρίς ασφάλεια και με υποτυπώδεις συνθήκες εργασίας. Και αυτό βέβαια ωφέλησε ιδιαίτερα τους εργοδότες που αυξάνουν τα κέρδη τους με την ελαχιστοποίηση του κόστους εργασίας. Παράλληλα συνεχίσθηκε και η παλιννόστηση των Ελλήνων της Διασποράς που ζούσαν τα τελευταία έτη στις βαλκανικές χώρες.

Υπό το πλαίσιο των ανωτέρω συνθηκών μέσα σε δέκα έτη το μεταναστευτικό προφίλ της Ελλάδα ήταν το εξής: μετανάστες από τις βαλκανικές γειτονικές, χώρες με συντριπτική κυριαρχία μιας εθνικότητας της Αλβανικής και χωρίς νόμιμη είσοδο. Το ελληνικό κράτος και η ελληνική κοινωνία αιφνιδιάστηκαν έχοντας να διαχειρισθούν τα αθρόα κύματα μεταναστών κα τα αντιμετώπισαν με άρνηση και φόβο. Με βάση τη μεταναστευτική πολιτική που ασκήθηκε θεωρήθηκε ότι οι ομάδες αυτές, που εγκαταστάθηκαν με τις οικογένειές τους στη χώρα, βρήκαν εργασία και κατάφεραν χωρίς υποστήριξη να αφομοιωθούν στην ελληνική πραγματικότητα, δεν ήταν τίποτα άλλο παρά «εισβολείς».

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια αξιολόγησης των λόγων που η Ελλάδα μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής, και αποτίμησης της μεταναστευτικής πολιτικής της δεκαετίας αυτής. Το ζητούμενο είναι να αποσαφηνισθεί εάν οι εμπειρίες και τα διδάγματα του παρελθόντος βοήθησαν στο να αντιμετωπίσει η χώρα τις επόμενες συγκυρίες ως μια ώριμη χώρα υποδοχής

Ελένη Λυρώνη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το νεοελληνικό κράτος και η ελληνική κοινωνία διαθέτει μακρόχρονη μεταναστευτική εμπειρία, από τα τέλη του 19ου αιώνα, ως χώρα αποστολής μεταναστών. Χιλιάδες Έλληνες αποδήμησαν σε αναπτυγμένες χώρες (ΗΠΑ, Αυστραλία, Καναδάς, Γερμανία) προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής[1]. Οι Έλληνες, λαός της διασποράς, υποδεχόταν με μεγάλη προθυμία τον «περιφερειακό ελληνισμό», τους ομοεθνείς από την ξενιτιά και τον απορροφούσε ως ειδικευμένο εργατικό δυναμικό[2]. Τέτοια περίπτωση είναι οι Έλληνες Πόντιοι από την πρώην ΕΣΣΔ που έχοντας λάβει «θεώρηση παλιννόστησης» απέκτησαν με την είσοδό τους στην Ελλάδα την ελληνική ιθαγένεια[3].

Από τη δεκαετία του 1990 όμως, και σε σύντομο χρονικό διάστημα, η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα αποστολής Ελλήνων μεταναστών (και με μικρά μεγέθη εισροής), σε χώρα υποδοχής έντονων μεταναστευτικών ροών (και σε μικρά μεγέθη εκροής). Η μετάβαση αυτή είναι αποτέλεσμα μιας σειράς πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων που έλαβαν χώρα σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Γεγονότα όπως η λήξη του «Ψυχρού Πολέμου» και η κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» οδήγησαν χιλιάδες πολίτες των γειτονικών βαλκανικών χωρών, της Αλβανίας, του Καυκάσου, και του Εύξεινου Πόντου να μετακινηθούν προς τη μόνη, εκείνη την υπό εξέταση περίοδο, χώρα της βαλκανικής χερσονήσου που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα με σαφώς καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Λίγο αργότερα, όχι μόνο η Ελλάδα, αλλά όλες οι χώρες της Μεσογείου αποτελούσαν χώρες εισόδου χιλιάδων μεταναστών και από χώρες της Ασίας και της

[1] Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα και τη βιβλιογραφία, το 40% του εθνικού πληθυσμού έχει ζήσει μόνιμα εκτός των εθνικών συνόρων της μητροπολιτικής Ελλάδας, διατηρώντας την Ελληνική Ιθαγένεια και συμμετέχοντας σε δράσεις της Ελλάδας (Αναστάσιος Τάμης, Παλιννόστηση Ελληνοαυστραλών και αποδημία αλλοδαπών στην Αυστραλία στο *Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα* (Ρέθυμνο, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών –ΚΕΜΕ Πανεπιστημίου Κρήτης, 2014) σελ. ,45-47).

[2] Υπήρχαν βέβαια προβλήματα ενσωμάτωσης αναλόγως του οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου και του τρόπου ζωής τους, στο Νικόλαος Ανδριώτης , "Εμείς" και οι "άλλοι": Πρόσφυγες και γηγενείς στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», *Μετανάστευση, Ετερότητα και Θεσμοί υποδοχής στην Ελλάδα. Το στοίχημα της κοινωνικής ένταξης*, επιμ. Ανδρέας Τάκης, (Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα, 2010), σ. 15-37.

[3] Η υποδοχή των Ποντίων Ελλήνων αποτελεί και την το παράδειγμα της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής από τις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Αφρικής[4]. Για πολλούς από τους νεοεισαχθέντες η χώρα αποτελούσε προσωρινό σταθμό μετάβασης προς άλλες ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης.

Έτσι, από το 1990 η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα ως χώρα αποστολής (παραδοσιακά) και χώρα υποδοχής (αλλά και διέλευσης) μεταναστών. Η διπλή (ή και τριπλή) ιδιότητα της χώρας, «*το διπλό πρόσωπο του Ιανού της σύγχρονης Ελλάδας»,* όπως χαρακτηρίζει ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης[5] έγινε αντικείμενο μελέτης στην επιστημονική κοινότητα και αντιληπτό στην ελληνική κοινωνία και πολιτεία εν γένει, πολύ αργότερα, στην επόμενη δεκαετία, όταν ξεκίνησε και η μαζική μετανάστευση χιλιάδων Ελλήνων ακαδημαϊκών και επιστημόνων προς τις ευρωπαϊκές και άλλες χώρες, ως απόρροια της οικονομικής κρίσης. Το μεγάλο πρόβλημα που αρχικά είχε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα ήταν η διαχείριση των μεταναστευτικών εισροών. (Η συγκεκριμένη εργασία θα περιορισθεί στην επιγραμματική μελέτη της εξέλιξης της Ελλάδας σε χώρας υποδοχής μεταναστών, καθώς οι μεταναστευτικές εκροές στη δεκαετία του 90 κατέχουν μικρά ποσοστά και βρίσκονται σε υπνώττουσα φάση).

Η ανωτέρω μεταβολή της Ελλάδας έφερε πολλές δυσκολίες στην ελληνική πολιτεία και στην ελληνική κοινωνία. Η πρώτη αιφνιδιάσθηκε και βρέθηκε απροετοίμαστη χωρίς προηγούμενη εμπειρία και υποδομές. Η δε δεύτερη εμφάνισε αμυντικά, φοβικά σχεδόν αντανακλαστικά, καθώς καλούνταν να συμβιώσει αρμονικά με αλλοδαπούς με ετερογενή, σε σχέση με τα δικά της, χαρακτηριστικά. Καθ' όλη αυτή την περίοδο, μέχρι και τις μέρες μας, οι εξάρσεις κατά περιόδους των μεταναστευτικών ροών θέτει την πολιτεία αντιμέτωπη με νέες συνθήκες και αιφνίδιες καταστάσεις που δείχνουν την έλλειψη πολιτικής, οργάνωσης και διορατικότητας. Περεταίρω, η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών και η φυγή των ελλήνων στο εξωτερικό συνετέλεσε στην διατήρηση αυτής της "ξονοφοβικής" στάσης απέναντι στους μετανάστες,[6].

Στην παρούσα εργασία, και στην έκταση που μου επιτρέπεται, θα γίνει παρουσίαση των εμπειριών και των διδαγμάτων που προέκυψαν από την διαχείριση των μεταναστευτικών

---

[4]Αντώνιος Κόντης, Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα, στο *Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα* (Ρέθυμνο, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών –ΚΕΜΕ Πανεπιστημίου Κρήτης, 2014) σελ 276.

[5] Το 2014 ο Πρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης ήταν ο Κ. Ευριπίδης Στεφάνου που προλογίζει το βιβλίο Αντώνιος Κόντης, Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα, στο *Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα* (Ρέθυμνο, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών –ΚΕΜΕ Πανεπιστημίου Κρήτης, 2014), απ'όπου το παράθεμα στο σώμα της εργασίας.

[6] Επιβεβαιώνεται από τις δημοσκοπήσεις σε ευρωπαικό και εθνικό επίπεδο (παρακάτω).

ροών κατά *τη δεκαετία του 1990*, μέσα από την περιγραφή των αιτιών που οδήγησαν στη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών ροών και την αξιολόγηση της χάραξης της μεταναστευτικής πολιτικής και των νομοθετημάτων που εκδόθηκαν και εφαρμόσθηκαν για τη διαχείρισή τους. Τέλος θα γίνει μια μικρή αποτίμηση και σύγκριση με τη νέα μεταναστευτική – προσφυγική κρίση των τελευταίων ετών (από το 2015 και μετά) και θα διερευνηθεί εάν και κατά πόσο η ελληνική πολιτεία, η ελληνική κοινωνία και τέλος η ευρωπαϊκή κοινωνία έλαβε υπόψη την εμπειρία της ώστε να διαχειρισθεί τις νέες μεταναστευτικές ροές και να βρει τις επιθυμητές λύσεις.

Τα ερωτήματα που πρόκειται να τεθούν στη συγκεκριμένη εργασία είναι τα εξής:

- Ποια είναι τα αίτια που οδήγησαν στη μεταβολή της χώρας μας από χώρα αποστολής σε χώρα διέλευσης και χώρα υποδοχής μεταναστών;
- Ποιο είναι το προφίλ και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών εκείνης της περιόδου;
- Ποια κενά της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας ήρθαν να καλύψουν;
- Πώς διαχειρίστηκαν οι φορείς τις μεταναστευτικές ροές εκείνης της περιόδου;
- Πώς αξιολογείται η μεταναστευτική πολιτική εκείνης της περιόδου σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο; Συνετέλεσε στη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου; Ποια είναι τα κυριότερα σημεία του νομικού πλαισίου που σχετίζεται με τη μετανάστευση;
- Πώς δέχτηκε η κοινωνία των πολιτών τη μετανάστευση στη χώρα και ποια στερεότυπα περικλείουν όχι μόνο την ελληνική αλλά και την ευρωπαϊκή κοινωνία;

Στο πρώτο κεφάλαιο θα εξετασθούν οι παράγοντες ώθησης/έλξης για την αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα από τις χώρες προσέλευσης. Στη βιβλιογραφία γίνεται εκτενής αναφορά για τις θεωρίες της μετανάστευσης και τους παράγοντες έλξης/απώθησης που οδήγησαν την Ελλάδα, όπως και τις άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου να μετατραπεί από χώρα εξαγωγής σε χώρα υποδοχής μεταναστών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι παράγοντες προσέλκυσης/απώθησης που αφορούν την Ελλάδα ως χώρα υποδοχής, δηλαδή θα παρουσιασθούν τα χαρακτηριστικά (κοινωνικά, οικονομικά κλπ) που ευνόησαν την προαναφερόμενη μετατροπή της χώρας από χώρα εξαγωγής σε χώρα υποδοχής μεταναστών.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει παρουσίαση του μεταναστευτικού αποθέματος στην Ελλάδα και θα αποσαφηνισθεί εννοιολογικά ο όρος μετανάστης – πρόσφυγας - ομογενής καθώς είναι όροι που μέχρι τις μέρες μας (και ειδικά στις μέρες μας) δημιουργούν παρανοήσεις και αντιγνωμίες. Θα γίνει αναφορά των εθνικοτήτων και του κοινωνικού προφίλ των μεταναστών κατά τη δεκαετία του '90 και ποιες είναι οι διαφορές με το προφίλ των μεταναστών σήμερα. Τα στατιστικά στοιχεία λαμβάνονται από τις απογραφές δηλαδή από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία και την ηλεκτρονική βάση του αρμόδιου Υπουργείου (Εσωτερικών – Μετανάστευσης).

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αξιολόγηση – αποτίμηση των τριάντα και πλέον ετών μεταναστευτικής πολιτικής και των νομοθετημάτων που αφορούν τη νόμιμη μετανάστευση, που δημιουργήθηκε κατά τη δεκαετία του 90 και εφαρμόσθηκε ή τροποποιήθηκε μετέπειτα, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Σε ότι αφορά στο νομικό πλαίσιο του ασύλου, θα γίνει αναφορά μόνο στα Προεδρικά διατάγματα που εκδόθηκαν εκείνη τη δεκαετία και όχι στην προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις κοινοτικές οδηγίες και κανονισμούς στο μετέπειτα χρονικό διάστημα.

Τέλος στα συμπεράσματά μας θα γίνει αποτίμηση εάν εν τέλει οι εμπειρίες και τα διδάγματα από τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών της δεκαετίας του 1990 αποτέλεσαν εργαλείο διαχείρισης των μελλοντικών μεταναστευτικών ροών και αν λήφθηκαν υπόψη στο σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : Παράγοντες έλξης/απώθησης στις χώρες προέλευσης μεταναστών

Η μελέτη, συνδυαστικά και όχι μεμονωμένα, των παραγόντων που προσελκύουν ή εμποδίζουν την είσοδο των μεταναστών σε μια χώρα θα βοηθήσει στην κατανόηση του μεταναστευτικού φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα αλλά αρκετά επιγραμματικά αναφέρουμε τους εξής:

Πτώση κομμουνιστικών κρατών – κατάρρευση υπαρκτού σοσιαλισμού.

Το 1989 η κρίση στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας είχε ως επακόλουθο την κατάρρευση του τείχος του Βερολίνου. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η κατάρρευση του Σοβιετικού μπλοκ έδωσε νέες διαστάσεις στην ανοικοδόμηση της παγκόσμιας οικονομίας. Από τη χρονική περίοδο εκείνη και μετά, ο υπαρκτός σοσιαλισμός σε όλα τα ανατολικά ευρωπαϊκά κράτη έδωσε τη θέση του σε κοινοβουλευτικά καθεστώτα, και στον εκδημοκρατισμό των βαλκανικών χωρών, ακολουθώντας τα πρότυπα των κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Βίαιες, αποσχιστικές αντιδράσεις δημιούργησαν προσφυγικά ρεύματα προς τις δυτικές χώρες (Γιουγκοσλαβία κλπ)[7]. Με την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, τα πρώην σοσιαλιστικά κράτη αδυνατούσαν να διαθέσουν αυτοδύναμη οικονομία και εδαφική αυτοκυριαρχία που θα οδηγούσαν σε σύγκλιση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Όπως αναφέρει έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α), για την κατάσταση που επικρατούσε στις χώρες του Σοβιετικού μπλοκ: Στη φάση μετάβασης που διέρχοντο εκείνη την περίοδο οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής Χερσονήσου, βρίσκονταν σε μια κατάσταση οικονομικής υποχώρησης που χαρακτηρίζοταν από αρνητική αύξηση του ΑΕΠ[8]. Έτσι, για τα Βαλκάνια, τη "φτωχογειτονιά" της Ευρώπης, η μαζική μετανάστευση αποτέλεσε μια καλή επιλογή για να βελτιώσουν οι λαοί τις συνθήκες της ζωής τους, πραγματικότητα που συνεχίζει έως σήμερα, παρά την αλλαγή στην οικονομία και ανάπτυξη και σχετική ευημερία των περιοχών αυτών.

---

[7] Βύρων Κοτζαμάνης, Δημογραφικές εξελίξεις και μεταναστευτικά ρεύματα στα Βαλκάνια. Μια πεντηκονταετία έντονων ανακατατάξεων, Η ανάπτυξη των Βαλκανίων (Βόλος Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας 2000) σελ 290.

[8] Castles Stephen, Hansen Peo, Schierup Carl-Ulrik *Migration, Citizenship and the European Welfare State A European Dilemma (*Oxford University Press 2006) σελ. 105.

Αναμφίβολα, η αλλαγή των πολιτικών καθεστώτων στα κράτη των Βαλκανίων σε συνδυασμό με τη γεωγραφική γειτνίαση με την Ελλάδα, συσχετίζεται με την ένταση των μεταναστευτικών ροών από την Αλβανία και Βουλγαρία. Με την ίδια λογική κατά την πρόσφατη περίοδο, η Ελλάδα ήταν αδύνατον να μην επηρεαστεί από τις πολεμικές συγκρούσεις που επικρατούν σε σχετικά γειτονικές περιοχές (πχ. Συρία) οι οποίες συνεπάγονται σημαντικά προσφυγικά ρεύματα προς την Ελλάδα και την Ευρώπη.

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κατάστασης της Αλβανίας

Χαρακτηριστική περίπτωση για τη ραγδαία αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων της δεκαετίας του 1990 στην Ελλάδα είναι η είσοδος των πολιτών της γειτονικής χώρας, Αλβανία. Οι Αλβανοί είναι η πολυπληθέστερη ομάδα μεταναστών κατά την δεκαετία αυτή (αλλά και μέχρι σήμερα) μετά την κατάρρευση του καθεστώτος του Χότζα, καθώς μέχρι τότε απαγορευόταν τόσο η μετανάστευση όσο και η επικοινωνία της χώρας τους με τον υπόλοιπο κόσμο. Η μετάβαση από τη δικτατορία του Χότζα και του διαδόχου Αλια, στο αυταρχικό και διεφθαρμένο καθεστώς του Αλί Μπερίσα, έφερε μια σειρά δυσχερών καταστάσεων που οδήγησε στην έξαρση της αποδημίας (φυλάκιση αντιφρονούντων ηγετών, διώξεις πολιτών, νόθευση εκλογών, συγκρούσεις αστυνομίας και διαδηλωτών, διάλυση του αλβανικού στρατού κα)[9].

Συνοψίζοντας, το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των πολιτών της γειτονικής χώρας, η οικονομική εξασθένηση[10], η κατάρρευση των θεσμών, η κοινωνική απομόνωση σε συνδυασμό με την ανάπτυξη δικτύων και τις εντυπώσεις από εκείνους που ήδη είχαν φύγει προς Ιταλία και Ελλάδα ότι επρόκειτο για χώρες επίγειου παραδείσου με άφθονα αγαθά και πλούτο, οδήγησαν στις ορδές μεταναστευτικών ρευμάτων από εκείνη την περιοχή[11]. Σε έρευνα που είχε διεξαχθεί[12] οι ερωτώμενοι Αλβανοί πολίτες απαντούν: "Ελπίζαμε σε κάτι

---

[9] Έμκε Ηρα Πουλοπούλου *Η μεταναστευτική πρόκληση (*Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση 2007) σελ 103.

[10] Η κατάσταση της αλβανικής οικονομίας ήταν δραματική, με την κατάρρευση των παραγωγικών μηχανισμών να συνοδεύεται από φαινόμενα ανομίας, εξάρτησης από την ξένη ενίσχυση και υψηλό εξωτερικό χρέος. Ενδεικτική της κατάστασης ήταν η μελέτη της «Business International» που παρουσιάστηκε στο newsletter Business Eastern Europe, το 1992, η οποία επεσήμανε ότι «η αλβανική οικονομία βρίσκεται στο χείλος της ολοκληρωτικής κατάρρευσης». Για το 1991, η βιομηχανική και αγροτική παραγωγή μειώθηκαν κατά 40% και 80%, αντιστοίχως και ο πληθωρισμός έφτασε το 400%. Όσον αφορά την ανεργία, το 1992, ο τότε πρωθυπουργός Αλεξάντρ Μέξι, ενημερώνοντας τους κοινοτικούς υπουργούς Εξωτερικών στις Βρυξέλλες, έκανε λόγο για τουλάχιστον 500.000 ανέργους στη ώρα. Το 2002 η καταγεγραμμένη ανεργία μειώθηκε ελαφρά σε 15,8%

[11] Κούλα Κασιμάτη ,*Πολιτικές Μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης, η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών Μεταναστών*, (Αθήνα εκδόσεις Gutenberg, 2003) σελ. 8-43

[12] Ιορδάνης Ψημμένος, *Πολιτικές Μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης, η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών Μεταναστών*, (Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg 2003) σελ. 123-155

καλύτερο μετά το καθεστώς Χότζα, αλλά φαίνεται ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται για εμάς.. δεν υπάρχουν δουλειές, καμιά νέα βιοτεχνία παρά μόνο μπόλικη φτώχεια. Ακόμη και αν έχεις χρήματα φοβάσαι να αγοράσεις μήπως σε κλέψει ο γείτονάς σου το βράδυ". Η μετακομμουνιστική Αλβανία είχε πλέον μετατραπεί σε μια «χώρα σε κίνηση» στο εσωτερικό και εξωτερικό της, με τη διεθνή μετανάστευση να είναι το πιο σημαντικό πολιτικό, κοινωνικό, και οικονομικό φαινόμενο[13].

Έχει μείνει γνωστή στην πολιτική ιστορία η εντύπωση «Ο Σαμαράς άνοιξε τα σύνορα με την Αλβανία» δήλωση που ακόμη και στις μέρες μας χρησιμοποιούν πολιτικά πρόσωπα[14]. Ο τότε υπουργός Εξωτερικών συνέχισε τις δηλώσεις του περί συμφωνίας Ελλάδας Αλβανίας για την εποχική εργασία έως ενός έτους. Αυτό έδωσε έναυσμα στο πρώτο μισό της δεκαετίας να θεωρηθεί άνοιγμα των συνόρων και να αρχίζει η αύξηση των μεταναστευτικών ροών[15]. Μετά όμως τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τις υπέρογκες ροές οι δηλώσεις διαφοροποιήθηκαν: «Οι οικονομικοί φυγάδες δεν γίνονται δεκτοί πλέον στην Ελλάδα…. Σήμερα συμφωνήσαμε στην ενίσχυση της φύλαξης των συνόρων»». Προκύπτει δηλαδή ορολογία «Αλβανοί βορειοηπειρώτες φυγάδες, και πολιτικοί και οικονομικοί πρόσφυγες» που επικρατεί στο δημόσιο λόγο τα πρώτα χρόνια της κατάρρευσης του καθεστώτος Χότζα, ακριβώς επειδή το στοιχείο της φυγής για πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους υπερισχύει των χαρακτηριστικών της κλασσικής οικονομικής μετανάστευσης Βορρά –Νότου εκείνης της περιόδου.[16] Επιπλέον διευκρινίστηκε από τους πολιτικούς υπευθύνους ότι για την περίπτωση εκείνη «οι πρόσφυγες θα χαρακτηρίζονται ως «οικονομικοί» και όχι «πολιτικοί». [17]

Ως προσφυγικό ρεύμα ή ως μετανάστευση για ανθρωπιστικούς λόγους προσλαμβάνεται το φαινόμενο από τους κοινωνικής φορείς εκείνης της εποχής πχ. Το Εργατικό Κέντρο Ιωαννίνων υιοθετεί τον όρο Αλβανοί και Βορειοηπειρώτες φυγάδες» κατατάσσοντας τα πρώτα ρεύματα στην κατηγορία των πολιτικών και οικονομικών

---

[13] Ιφιγένεια Κόκαλλη «Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες (Αθήνα, εκδόσεις Κριτική 2011) σελ. 211-265 2011

[14] Τασία Χριστοδουλοπούλου τέως αναπληρώτρια υπουργός Μεταναστευτής Πολιτικής

[15] Σε δήλωσή του, ένα έτος πριν την κατάρρευση του Χότζα ο κ. Σαμαράς, Υπουργός Εξωτερικών είχε πει «εύχομαι και ελπίζω του χρόνου οι βορειοηπειρώτες αδερφοί μας να μπορούν να κάνουν ελεύθερα Χριστούγεννα στις πατρογονικές τους εστίες» Στις εφημερίδες ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ 15/01/1991) και ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ» 14/1/91 αναφέρεται**:** «Αποφασίστηκε να δίνονται με αυξανόμενο ρυθμό βίζες βορειοηπειρωτών προς την Ελλάδα για εποχιακές δουλειές».

[16] Απόστολος Καψάλης, *Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, (*Αθήνα, Εκδόσεις Τόπος, 2019), σελ. 44-47.

[17] Καθημερινή 27/06/1991 σελ. 3, Ελεύθερος Τύπος (27-06-1991 σελ. 9)

προσφύγων[18]. Οι εικόνες που καταγράφονται και το κλίμα που επικρατεί στα πρώτα χρόνια της μεγάλης αλβανικής εξόδου παραπέμπουν μάλλον σε αυθεντικές κρίσεις προσφυγιάς σε Ιταλία και Ελλάδα: μαζικές, απέλπιδες και σχεδόν αυθόρμητες απόπειρες εισόδου, συνωστισμός στα θαλάσσια και χερσαία σημεία εισόδου, ανθρωπιστικής φύσεως παρεμβάσεις από μη κυβερνητικές οργανώσεις και συγκρούσεις των φυγάδων με τις δυνάμεις καταστολής. Μια πραγματική προσφυγική κρίση που ίσως να μην διαφέρει και πολύ από την προσφυγική ανθρωπιστική κρίση από το 2015 και μετά (με δεκάδες θανάτους επίσης, αλλά με διαφορετικά χαρακτηριστικά των ομάδων)

Παλλινόστηση - Ομογένεια

Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στη Βαλκανική Χερσόνησο και η αναδιάρθρωση του κοινωνικού ιστού στην Αλβανία ενίσχυσε, μαζί με τις μάζες των πολιτών που εισέρχονταν στο ελληνικό έδαφος, κατά τη δεκαετία 90, την επιστροφή των πολιτικών προσφύγων (πρώτης γενιά) που είχε εκπατρισθεί από την Ελλάδα κατά τον εμφύλιο και των οικογενειών τους (δεύτερη και τρίτη γενιά). Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί περιλαμβάνουν αλλογενείς ή ομογενείς, παλιννοστούντες ή επαναπατριζόμενους, πρόσωπα που κατείχαν ή κατέχουν ακόμη την ελληνική ιθαγένεια. Η Παλιννόστηση είχε ξεκινήσει με την αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος στην χώρα, και μέτρα επιστροφής πολιτικών προσφύγων έχουν από τη δεκαετία του 1970. Η ελληνική πολιτεία είχε ήδη οργανωθεί στις δράσεις της για την ενίσχυση του ελληνικού πνεύματος στις χώρες του απόδημου ελληνισμού και έθεσε ευνοϊκές διατάξεις για την επιστροφή των Ελλήνων από την πρώην Σοβιετική Ένωση.

Ο ρυθμός επιστροφής των Ελλήνων ομογενών από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες είναι μεγαλύτερος από ότι των άλλων ομογενών που οφείλεται κυρίως σε παράγοντες απώθησης στη χώρα παραμονής τους οι εθνικιστικές διαμάχες και η οικονομική υπανάπτυξη. Εντούτοις, η επιστροφή των παλιννοστούντων στη χώρα, δεν σήμαινε και τη συμμετοχή τους (ποσοτική και ποιοτική) σε γεωργικό και βιομηχανικό εργατικό δυναμικό, όπου ανήκαν και στη χώρα παραμονής τους. Αντίθετα ήρθαν να επαυξήσουν την ιδιαίτερα διογκωμένη μικροαστική τάξη, γεγονός που είχε σοβαρές κοινωνικό πολιτισμικές επιπτώσεις. Τα κίνητρα που τους δόθηκαν (επιδότηση ενοικίου, δημιουργία επιχείρησης – επένδυσης) δεν φάνηκε να

[18] Ibid

έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ενίσχυση και στην κοινωνική ένταξη των ομογενών[19].

Επιπρόσθετα, το άνοιγμα των συνόρων Ελλάδας – Αλβανίας στις αρχές της δεκαετίας του 90 προκάλεσε τεράστιο κύμα μεταναστών[20] καθώς η ελληνική κυβέρνηση δεν θέλησε να τους χαρακτηρίσει ομογενείς αλλά απόδημους, για λόγους οικονομικούς και πολιτικούς. Έτσι, η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών Αλβανίας που διαμένει στην Ελλάδα δεν μπορεί να αποδείξει την ομογενειακή ιδιότητα ακόμη και αν προέρχεται από τη Βόρεια Ήπειρο και εντάσσονται στην ομάδα των αλλοδαπών υπηκόων προερχόμενων από Αλβανία. Πρόκειται για παρανόμως εισελθόντες ο ακριβής αριθμός των οποίων είναι δύσκολο να εξακριβωθεί.

[19] Ξανθή Πετρινιώτη , *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*, (Αθήνα, Βιβλιοθήκη ινστιτούτου διεθνών σχέσεων Εκδόσεις Οδυσσέας 1993), σελ. 34.
[20] Στράτος Γεωργούλας , Μετανάστες στην Ελλάδα, (Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα 2001) σελ. 204 – Λουκία Μ. Μουσούρου , Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, (Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg 1991) σελ. 106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: παράγοντες έλξης απώθησης η θέση της Ελλάδας

Ευρωπαϊκές χώρες και μετανάστευση

Αυτονόητο είναι ότι τα γεγονότα που συντελέστηκαν κατά τη δεκαετία 1990 δεν άφησαν αμέτοχες ή ανεπηρέαστες τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, για τους ίδιους λόγους που επηρέασε και την Ελλάδα. Με την πάροδο του χρόνου όλες οι χώρες γίνονται πλέον χώρες καθαρής εισροής μεταναστών. Εντούτοις υφίστανται σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών, αναφορικά με την εθνικότητα και τους λόγους για τους οποίους τα άτομα εισέρχονταν στα κράτη μέλη, με το μέγεθος της μεταναστευτικής εκροής και επομένως της καθαρής μετανάστευσης καθώς και με τις διαφορές που παρατηρούνται στην αγορά εργασίας μεταξύ μεταναστών και γηγενών[21].

Έτσι τα ευρωπαϊκά κράτη, είτε μεμονωμένα είτε σαν μέλη και εκείνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης επηρεάστηκαν σε εξίσου σημαντικό βαθμό. Και αυτό γιατί η Ευρωπαϊκή Ένωση θα αρχίσει εκείνη την περίοδο, μέσα από τις συνθήκες και τις κοινές αποφάσεις, να διαχειρισθεί, σε ένα κοινό πλαίσιο τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα. Μέχρι τότε, οι χώρες του Ευρωπαϊκού Βορρά, ασκούσαν διαφορετική μεταναστευτική πολιτική, είτε ως πρώην αποικιοκράτες που υποδέχονταν τους πολίτες των αποικιών της (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία), είτε στο πλαίσιο της βιομηχανικής ανάπτυξης (Γερμανία). Ο Ευρωπαϊκός Νότος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, από χώρος αποστολής μεταναστών μετατράπηκε σε χώρο υποδοχής[22].

Μέχρι τότε γινόταν αναφορά για «ενταξιακή κρίση» που έπρεπε να αντιμετωπισθεί με τον περιορισμό της εισόδου νέων μεταναστών, την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, και την ένταξη των μεταναστών δεύτερης και τρίτης γενιάς. Από αυτή την περίοδο και μετά, η μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα επικεντρωθεί, όχι μόνο στη φύλαξη των συνόρων με την προσπάθεια πάταξης της παράτυπης μετανάστευσης, στις κοινές διαδικασίες χορήγησης ασύλου αλλά και στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών

[21] Χρήστος Μπάγκαβος και Δέσποινα Παπαδοπούλου, *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική,* (Αθήνα, Εκδόσεις ΙΝΕ Μελέτες No. 15, 2003), σελ. 55-65
[22] Andrew Geddes. The politics of migration (London, Sage publications 2003) pp 18

που διαβιούν νόμιμα στο χώρο της, σε ένα νέο μοντέλο που αρμόζει στη μεταβιομηχανική κοινωνία της[23].

Στην περίπτωση της Ελλάδας, οικονομικοί και μη οικονομικοί παράγοντες, κοινωνικές και δημογραφικές εξελίξεις, πολιτικές καταστάσεις και εμπόλεμες συρράξεις είναι μερικοί μόνο από τους λόγους που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη του μεταναστευτικού φαινομένου, που καταγράφουν την Ελλάδα στον άτλαντα της διεθνούς μετανάστευσης στην ομάδα των νέων ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής. Αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση, πρόσκληση και ευκαιρία για τη χώρα να διαδραματίσει έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η πλεονεκτική θέση της Ελλάδος στον οικονομικό τομέα, η ισχύς των δημοκρατικών της θεσμών και η συμμετοχή της στους περισσότερους δυτικούς οργανισμούς, της προσφέρουν ένα ακόμη συγκριτικό πλεονέκτημα

Ένταξη της Ελλάδας στην Ε. Ε. – Συμφωνία SCHENGEN

Η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην προσέλκυση μεταναστών. Η μετάβαση και εγκατάστασή τους αρχικά στην πρώτη χώρα των Βαλκανίων που ανήκει στην κοινότητα θα σήμαινε και το πρώτο βήμα προκειμένου να εισέλθουν και να μετακινηθούν στο εσωτερικό της Ε.Ε. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα καλύπτει κατά σημαντικό ποσοστό το πεδίο της μετανάστευσης αλλά και του ασύλου αφού αναφέρεται σε έναν "Χώρο ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης". Ο ΧΕΑΔ βασίζεται στο άρθρο 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και στο άρθρο 67 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πολίτες μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα σε αυτόν τον χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα. Παράλληλα προβλέπονται μέτρα σχετικά με τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο και τη μετανάστευση, καθώς και μέτρα πρόληψης και καταπολέμησης του εγκλήματος. Η διαδικασία αυτή εδραιώθηκε με τη συμφωνία Schengen.

Η Συμφωνία ή Συνθήκη του Schengen, αποτελεί δείγμα κοινής μεταναστευτικής πολιτικής, υπεγράφη σε δύο φάσεις (1985 ,1990) και όχι από όλα τα κράτη μέλη, με σκοπό:

---

23 Russel King, Southern Europe in the Changing Global Map of Migration, in Eldorado or fortress? Migration *in Southern Europe (*London, Macmillan press 2000) pp 1-27

- την προοδευτική κατάργηση των συνόρων, την άρση των εμποδίων- την αύξηση – διευκόλυνση της κινητικότητας για τους πολίτες των κρατών μελών της Κοινότητας και των πολιτών που διαμένουν νόμιμα σε αυτές,- τη καθιέρωση αυστηρών μεθοριακών ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα με βάση την αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών της Ε.Ε και της δικαιοσύνης απέναντι στους πολίτες τρίτων χωρών- την επίτευξη αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας μέσω νέων συστημάτων ελέγχου.

Η Ελλάδα υπέγραψε το πρωτόκολλο και Συμφωνία προσχώρησης το 1992, η τελική κατάργηση των ελέγχων στα σύνορα πραγματοποιήθηκε το 2000. Η αστυνόμευση των συνόρων είναι μια εξαιρετικά δύσκολη διαδικασία λόγω της γεωγραφικής θέσης, του ανάγλυφου, της μεγάλης ακτογραμμής, ενώ οι συνεργασίες με τα γειτονικά κράτη (Αλβανία, Βουλγαρία Τουρκία) μάλλον είναι ανύπαρκτη ή περιορισμένη. Αποτέλεσμα είναι η αύξηση της παράνομης μετανάστευσης και η παραβίαση του χρόνου ελεύθερης κυκλοφορίας. Επιπλέον, η επαναπροώθηση και η απέλαση μεγάλου αριθμού παράτυπων μεταναστών δεν έχει αποδώσει αφού οι απελαθέντες επιστρέφουν μετά την πάροδο λίγων εβδομάδων ή ημερών από άλλα ανεπίσημα σημεία εισόδου[24]. Σύμφωνα με τον Κανονισμό Schengen (όπως τροποποιείται κάθε φορά), η Αλβανία, η Σερβία, η Μολδαβία, η Γεωργία και η Ουκρανία στις περισσότερες δηλ. χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δεν απαιτείται η χορήγηση της ειδικής θεώρησης εισόδου για να εισέλθουν στο χώρο, αρκεί να έχουν εφοδιαστεί οι πολίτες με βιομετρικό κοινό διαβατήριο[25]. Αυτό έχει ως συνέπεια να υπάρχει είσοδος με σφραγίδα εισόδου και υποχρέωση εξόδου εντός 90 ημερών που μπορεί όμως και να παραβιαστεί.

Προς το τέλος της δεκαετίας, πέραν της συνθήκης Σένγκεν, και άλλες συνθήκες συνέβαλαν στο δρόμο για κοινή μεταναστευτική πολιτική, όπως:

- η Συνθήκη του Άμστερνταμ (που τέθηκε σε ισχύ το Μάιο του 1999) όπου γίνεται εκτενής αναφορά στα ζητήματα του ασύλου, τη διάβαση των συνόρων και της μετανάστευσης και μεταφέρονται από τρίτο στον πρώτο πυλώνα και έγιναν κεντρικής σημασίας πολιτικά θέματα για την Ε.Ε. Με αυτόν τον τρόπο επισφραγίστηκε ο κοινοτικός χαρακτήρας αυτών των τομέων της πολιτικής, που σημαίνει ότι θέματα όπως τα παραπάνω ρυθμίζονται πλέον από

[24] Θάνος Ντόκος , Συνέπειες της μετανάστευσης στην περιφερειακή σταθερότητα και την εθνική ασφάλειας, στο Μετανάστες και Μετανάστριες (Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη 2003) σελ. 35-37

[25]European Commission, Schengen borders and visa https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas_en

νομική άποψη δεσμευτικά σε επίπεδο Ε.Ε., στη βάση προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

- Η συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) στην οποία ανακηρύσσονται σε «θέματα κοινού ενδιαφέροντος» τα ζητήματα θεωρήσεων ασύλου και μετανάστευσης. Η πολιτική του ασύλου και της μετανάστευσης τοποθετήθηκε στο επίκεντρο του τρίτου πυλώνα «Συνεργασία στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων» (Βαρβιτσιώτης, 2006:18). Επίσης εντάχθηκε στη διακρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων όπου είναι απαραίτητες οι ομόφωνες λήψεις αποφάσεων (Σαρρής, 2008). Τα κράτη –μέλη καλούνται να συνεργαστούν σε ζητήματα που αφορούν τις προϋποθέσεις εισόδου και παραμονής, στη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης, της βραχείας διαμονής και της παράνομης εργασίας πολιτών τρίτων χωρών. Οι πράξεις δικαίου του τρίτου πυλώνα δεν προσπερνούσαν το εθνικό εσωτερικό δίκαιο των κρατών –μελών, καθώς δεν είχαν δεσμευτικό χαρακτήρα ούτε άμεση ισχύ. Δεν επιτρεπόταν να τεθούν υπερεθνικές μορφές δικαίου. Ωστόσο οι διατάξεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ αποτέλεσαν την αφετηρία της πορείας κοινοτικοποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής που έως τότε βασίζονται στην αρχή της αλληλεγγύης ανάμεσα στα κράτη –μέλη.

- Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε της Φινλανδίας (Οκτώβριος 1999), στην οποία εγκρίθηκε το πρώτο πολυετές πρόγραμμα (1999-2004), το οποίο έθεσε προτεραιότητα στον τομέα της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης)[26].

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, ως προσδιοριστικός παράγοντας της μετανάστευσης, θα πρέπει να εξεταστεί παράλληλα με τις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές που συντελέστηκαν στις βαλκανικές χώρες. Η Ελλάδα ως όμορη χώρα είναι ένας κόμβος με χαμηλό κόστος μεταφοράς λόγω απόστασης. Η γεωγραφική γειτνίαση με την Αλβανία και τη Βουλγαρία δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες της να μεταβούν στη χώρα μας μέσω περασμάτων από τα βουνά, η χωρίς μεταφορικό μέσο και να αποφεύγουν τη νόμιμη είσοδο.

[26] Ελένη – Ανδριανή Σαμπατάκου, Διεθνείς και ευρωπαικές συνιστώσες της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής στο Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες πολιτικές προοπτικές επιμ. Καβουνίδη Τζένη (Αθήνα: ΙΜΕΠΟ 2008), σελ. 282-297 .

Σε έρευνα που διεξήχθη[27] ένας στους τρεις μετανάστες προτιμά την Ελλάδα για τον παραπάνω λόγο ως μια εφικτή όχι τόσο επιθυμητή επιλογή για διαμετακομιστικό σταθμό προκειμένου να μεταβεί σε άλλη χώρα υποδοχής. Επιπρόσθετα αναφέρουμε ότι η συνοριακή έκταση της χώρας είναι τεράστια, η ακτογραμμή της δε ξεπερνά τις 15 χιλ. Χιλιόμετρα, με χιλιάδες νησιά και βραχονησίδες που βρίσκονται κοντά στα τουρκικά σύνορα. Είναι δύσκολο να προστατεύεις την ακτογραμμή και γενικά τα χερσαία και θαλάσσια τα σύνορα για το λόγο αυτό η παράνομη μετανάστευση είναι εύκολη υπόθεση η δε καταπολέμησή της μη διαχειρίσιμη. Η περιοχή του Έβρου, των νησιών του Αιγαίου αποτελούν αγαπημένα μέρη άνθησης διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος και παράνομης διακίνηση με ραγδαία αύξηση κατά την προσφυγική κρίση του 2015.

Τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας

Στην Ελλάδα, η διαχρονική βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης αποτέλεσε ένα δυνητικό παράγοντα προσέλκυσης μεταναστών που προέρχονταν από χώρες με χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, ο οποίος λειτούργησε συμπληρωματικά με τους προαναφερόμενους λόγους προσέλκυσης μεταναστών. Η Ελλάδα παρείχε στους μετανάστες, τη δυνατότητα απασχόλησής τους σε τομείς που δε απαιτούν επαγγελματική εξειδίκευση και στους οποίους συχνά ανθεί η παράνομη εργασία[28] Στην Ελλάδα ο ρόλος των μεταναστών στην οικονομία συνίσταται στην αντιστάθμιση της χαμηλής προσφοράς εργασίας που οφείλεται στα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής και την αργοπορημένη είσοδο στην αγορά εργασίας. Η ζήτηση για ανειδίκευτη εργασία είναι στην Ελλάδα υψηλή. Επειδή η προσφορά των γηγενών δεν ανταποκρίνεται σε αυτή τη ζήτηση σημαντικός αριθμός μεταναστών, νόμιμων ή παρατύπως διαμένοντων, έχει απορροφηθεί σε πολλούς κλάδους της οικονομίας και της παραοικονομίας.

Ο γεωργικός τομέας, ο τομέας των κατασκευών, ο τομέας του τουρισμού και ο τομέας της παροχής υπηρεσιών σε νοικοκυριά, οι οποίοι αποτελούσαν βασικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, διευκόλυναν την προσέλκυση μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, το οποίο ήταν ανειδίκευτο και το οποίο, μέσα σ' ένα πλαίσιο περιοριστικών μέτρων για τη μετανάστευση, δέχτηκε να απασχοληθεί παράνομα. Το

[27] Τζένη Καβουνίδη, *Έρευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Παρατηρητήριο Απασχόλησης» και Χαρακτηριστικά μεταναστών το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998,* (Αθήνα, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών Εκδόσεις Σάκουλα 2003) σελ. 52-54

ευέλικτο αυτό εργατικό δυναμικό, διαθέσιμο να εργαστεί με χαμηλό μισθό (επομένως μικρότερο το κόστος και για τους εργοδότες) με σε δουλειές χαμηλού κοινωνικού κύρους και μόνο όταν ο εργοδότες τον χρειάζεται. Η στενότητα της αγοράς εργασίας ευνοεί την απασχόληση μεταναστών στον πρωτογενή τομέα και στην αγροτική οικονομία, στις μικρές επιχειρήσεις του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, σε αστικά και αγροτικά νοικοκυριά, για τη φροντίδα ηλικιωμένων και ασθενών και για οικιακή βοήθεια. Επιπλέον εκτεταμένο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες δημιούργησε πρόσθετες ανάγκες για φτηνά εργατικά χέρια που ήταν αδύνατον να καλυφθεί από τους διαθέσιμους γηγενείς.

Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης

Παρά τη μείωση της ανειδίκευτης εργασίας λόγω της χρήσης νέων τεχνολογιών και την αύξηση των μισθών, η ζήτηση για οικιακές και άλλες υπηρεσίες παραμένει υψηλή ακόμη και σήμερα. Και αυτό θα συνεχισθεί και για τα επόμενα χρόνια καθώς υπάρχει απροθυμία, απόρριψη και άρνηση των γηγενών να ασχοληθούν με αυτές τις εργασίες, παρά την αύξηση της ανεργίας και της φτώχειας[29]. Και αυτό είναι αποτέλεσμα της εισόδου της Ελλάδας στην ομάδα των αναπτυγμένων χωρών και στην αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου των Ελλήνων νέων μας, που δεν επιζητούν σε καμία περίπτωση να εργασθούν σε "χαμηλού επιπέδου" εργασίες. Αντίθετα αναζητούν ευκαιρίες για "καλές δουλειές" που θα τους αναβαθμίσουν και κοινωνικά. Η ελληνική επιστημονική βιβλιογραφία του επιβεβαιώνει ξεκάθαρα: στην Ελλάδα η ανεργία των νέων είναι θέμα επιλογής και οι γονείς τους "ευλογούν" την επιλογή τους αυτή. "Οι εργάτες έχουν εκπαιδεύσει τα παιδιά τους να μη ζήσουν στην μιζέρια εξάρτηση και ανασφάλεια που και οι ίδιοι μεγάλωσαν. Η δε πρακτική των γονέων να χρηματοδοτούν τα παιδιά τους κατά τις σπουδές, κατά την περίοδο ανεργίας είναι απαρέγκλιτη ηθική και γονική υποχρέωση. Το ίδιο ισχύει και για τις ελληνίδες που δεν δέχονται να εργαστούν κατ' οίκον ή να φροντίζουν τους ηλικιωμένους γονείς τους αφού και οι ίδιες πλέον εργάζονται και ο χρόνος είναι περιορισμένος[30].

---

[29]Ηλίας Κικίλιας, *Θεσμική ποιότητα και επιδόσεις στην ελληνική αγορά εργασίας, εισήγηση* στην ημερίδα της Τράπεζας της Ελλάδας «Η ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις» , (Αθήνα, Εκδοση Τράπεζας της Ελλάδος, 2010) σελ. 92 - 93

[30] Χάρης Ναξάκης , *Το οικονομικό Θαύμα οφείλεται (και) στους μετανάστες* στο βιβλίο *"Μετανάστες και Μετανάστευση Οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές πτυχές"* επιμ. Ναξάκης Χ. Χλέτσος Μ. (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη 2001), σελ. 179-192

Δημογραφικές εξελίξεις

Δεν είναι τυχαίο που η Ευρώπη χαρακτηρίζεται ως η «γηραιά» ήπειρος, αφού περιλαμβάνει πληθυσμούς που γερνούν, είναι στάσιμοι ή φθίνουν έχουν όμως αναπτυγμένη ή αναπτυσσόμενη οικονομία και γειτνιάζουν με χώρες με νέους πληθυσμούς και στάσιμες οικονομίες. Υπογεννητικότητα και γήρανση του συνολικού και του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, σημαίνει εργατικό δυναμικό μικρότερο αριθμητικά που δεν επιθυμεί τις χαμηλού επιπέδου εργασίες (πχ φροντίδα ηλικιωμένων) και απασχόληση σε χειρονακτικές εργασίες. Στον αντίποδα σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης είναι επιθυμητή η ελάφρυνση του δημογραφικού βάρους, καθώς παρουσίαζαν υψηλά ποσοστά γεννήσεων και αύξηση των ποσοστών ανεργίας σε νεαρά άτομα που δεν έβρισκαν εργασία.

Τρομοκρατία – Πόλεμοι

Εμπόλεμες και πολιτικές καταστάσεις σε κράτη της Ευρώπης (πόλεμος Βοσνία, και Κόσσοβο, βομβαρδισμός της Σερβίας, ανεξαρτησία της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας) έφερε τους πολίτες τους σε οικονομική εξαθλίωση και δημιούργησε κύματα μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών προς τις άλλες χώρες της Ευρώπης. Οι πολεμικές συγκρούσεις και οι πολιτικές αναταραχές είτε είναι για πολιτικούς λόγους είτε για αμυντικούς, για λόγους θρησκείας- ιδεολογίας κλπ δημιουργούν μη ασφαλές περιβάλλον για τους κατοίκους των περιοχών και εξωθούν στην φυγή. Η Ελλάδα είναι από τις πρώτες χώρες που έχει υπογράψει τη σύμβαση της Γενεύης το 1951 να παρέχει βοήθεια σε κάθε πρόσφυγα που εξαναγκάζεται να φύγει από τη χώρα του γιατί κινδυνεύει η ζωή του. 70 εκ. άνθρωποι στον κόσμο βρίσκονται είναι εξωτερικά εκτοπισμένοι[31] Αυτός ο λόγος παραμένει έως σήμερα ένας από τους πιο σημαντικούς λόγους μετανάστευσης .

Περιβαλλοντικές αιτίες

Αιτία αποδημίας κατά τη δεκαετία του 90 αποτέλεσαν και οι φυσικές – οικολογικές καταστροφές λόγω σεισμών ή ανθρώπινης δραστηριότητας . Σεισμοί στο Καζακστάν, στο Ταζικιστάν και στο Αφγανιστάν, η πυρηνική καταστροφή στο Τσερνομπίλ ανάγκασε χιλιάδες κατοίκους από Ουκρανία, Καζακστάν και Ουζμπεκιστάν να αποχωρήσουν από τα

[31] https://www.unhcr.org/gr/

εδάφη τους λόγω καταστροφής και απαγόρευσης της παραγωγής, λόγοι που επέτειναν τη φτώχεια και τις συνθήκες διαβίωσης.

Μη νόμιμη (παράτυπη) μετανάστευση

Οι "ελαστικές μορφές απασχόλησης" στη φθηνή και ανασφάλιστη εργασία, χωρίς εργασιακά δικαιώματα που συνέπεια έχουν την εκμετάλλευση του εργαζομένου. Η έλλειψη εργασιακών προδιαγραφών και η μη τήρηση των νόμων συμβάλλουν στην χρησιμοποίηση των μεταναστών. Για την κάλυψη των αναγκών που έχουν δημιουργήσει οι δυσλειτουργίες στην αγορά εργασίας προσλαμβάνονται ξένοι χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα.

Στο βαθμό που οι παλαιότεροι μετανάστες αναλαμβάνουν καλύτερες θέσεις εργασίας δημιουργείται νέα ζήτηση εργασίας η οποία αποτελεί πρόσθετο κίνητρο για την είσοδο νέων μη κανονικών μεταναστών. Η φτώχεια και η οικονομική εξαθλίωση κάνουν τους μετανάστες (και όχι τους γηγενείς όπως είπαμε παραπάνω) να εργαστούν σε βρώμικες, χαμηλόμισθες και ανεπιθύμητες εργασίες μην έχοντας άλλη επιλογή, αφού οποιαδήποτε εργασία στην Ελλάδα είναι καλύτερη από οποιαδήποτε εργασία υπάρχει στην πατρίδα τους[32]. Στη μετανάστευση εργατικού δυναμικού η διαφορά εισοδημάτων χώρας υποδοχής και χώρας προέλευσης υπερισχύει. Όταν στόχος είναι η μόνιμη εγκατάσταση δίνεται σημασία στις δυνατότητες κοινωνικής ανόδου των ατόμων και των κοινωνιών τους δηλαδή στη μετακίνηση με τη μορφή κοινωνικής κινητικότητας με στόχο τη βελτίωση της κοινωνικής θέσης.

[32]Ροσέτος Φακιολάς, *Μετανάστευση*, Επιμ. Ξ. Πετρινιώτη - Γ.Φ. Κουκουλές (Αθήνα, Επετηρίδα Εργασίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο 1998), σελ 19-34.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ – ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ – ΟΜΟΓΕΝΗΣ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟΥ ΑΠΟΘΕΜΑΤΟΣ

Τριάντα χρόνια αργότερα, στην εθνική συζήτηση και στην κοινωνία των πολιτών κυριαρχεί ανασφάλεια, αβεβαιότητα, σύγχυση για το τί σημαίνει ο όρος «μετανάστης», «πρόσφυγας», «ομογενής» και για το ποιοι είναι οι λόγοι που συνετέλεσαν την αύξηση των μεταναστευτικών- προσφυγικών (μεικτών) ρευμάτων. Σε δημοσίευσή της η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες αναφέρει ότι στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων οι όροι χρησιμοποιούνται χωρίς καμία διάκριση με αποτέλεσμα να δυναμιτίζουν την κοινή γνώμη και το δημόσιο διάλογο και να δημιουργούνται παρανοήσεις[33]. Οι όροι «πρόσφυγας» και «μετανάστης» δεν είναι συνώνυμοι και δεν είναι εναλλάξιμοι.

Ο ορισμός του πρόσφυγα[34] παραπέμπει στην έννοια του φόβου δίωξης, σύρραξης, βίας και εκτοπισμού και στην ανάγκη για διεθνή προστασία. Πρόκειται δηλαδή για τα άτομα εκείνα που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, εξαιτίας φόβου δίωξης, σύρραξης, βίας ή άλλων καταστάσεων που έχουν διαταράξει σοβαρά τη δημόσια τάξη και συνεπεία των καταστάσεων χρήζουν διεθνούς προστασίας, Κάτω από αντίξοες συνθήκες, και με κίνδυνο τη ζωή τους αναζητούν προστασία σε γειτονικές ασφαλείς χώρες. Ζητούν άσυλο σε άλλη χώρα γιατί δεν είναι ασφαλείς να επιστρέψουν στη δική τους. Το δικαίωμα για άσυλο απορρέει ξεκάθαρα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου[35] από τη Σύμβαση της Γενεύης (1951) και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης (1967). Η σύμβαση της Γενεύης υπογράφηκε από 145 κράτη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας (Ν.Δ 3989/1959 και άρθρο 28 Συντάγματος[36]) και αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του προσφυγικού δικαίου και της διεθνούς προστασίας σε οικουμενικό επίπεδο[37].

---

[33] Adrian Edwards *'Πρόσφυγας' ή 'μετανάστης' – Ποιος όρος είναι ο σωστός*» άρθρο για την Ύπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, 11/07/2016, https://www.unhcr.org/12771-prosfygas_i_metanastis.html

[34] Σύμφωνα με τον επίσημο ορισμό: πρόσφυγας είναι ο πολίτης τρίτης χώρας ή ανιθαγενής στο πρόσωπο του οποίου πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 1^{A} της Σύμβασης της Γενεύης.

[35] Άρθρο 14 «Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες» από το Σεμινάριο «Δίκαιο Ασύλου και Προσφύγων», (Αθήνα, Κέντρο Αριστείας Jean Monnet 2020)

[36] Αυξημένη τυπική ισχύ έναντι εθνικού νόμου

[37] Μαρία –Ντανιέλα Μαρούδα, Βασιλική Σαράντη *Προσφυγικό Δίκαιο, (*Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη 2016) σελ. 3-18

Ο όρος μετανάστης παραπέμπει σε μια εθελοντική διαδικασία μετακίνησης για αναζήτηση καλύτερων βιοποριστικών συνθηκών διαβίωσης. Δεν υπάρχει ενιαίος νομικός ορισμός του «μετανάστη» σε διεθνές νομικό επίπεδο. Πρόκειται για τη μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου κατοικίας ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Ως φαινόμενο η μετανάστευση σχετίζεται άμεσα με τη μετακίνηση ατόμων λόγω κοινωνικών μεταβολών, οικονομικών και πολιτικών κρίσεων, επαναστάσεων και πολέμων, της ασύμμετρης κατανομής μεταξύ αναπτυσσόμενων και αναπτυγμένων χωρών, της παγκόσμιας απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, των ανθρωπογενών καταστροφών και της κλιματικής αλλαγής ή της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Τα κύρια αίτια της μετανάστευσης είναι η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, η πρόσβαση στην εκπαίδευση και σε άλλα αγαθά, η οικογενειακή επανένωση, η ανακούφιση από περιβαλλοντικές αλλαγές ή τη φτώχεια [38].

Ο δε όρος «ομογενής» αναφέρεται στο «κοινό γένος, στην ίδια εθνική καταγωγή και στην εθνική συνείδηση[39]» Τριάντα χρόνια πριν, τα ίδια ερωτήματα ετίθεντο όταν μετανάστες, χωρίς τα απαιτούμενα νομιμοποιητικά έγγραφα για την είσοδο στη χώρα, παραβίαζαν τις πύλες εισόδου από τη δυτική και βόρεια πλευρά της χώρας. Μέσα σε αυτό το διάστημα, το μεταναστευτικό απόθεμα δεν έχει αλλάξει μορφή, αποτελείται δε από «νόμιμους» μετανάστες, «παράτυπους» μετανάστες, πρόσφυγες και ομογενείς, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία[40].

Ορολογία: Νόμιμος – παράτυπος μετανάστης, πρόσφυγας, ομογενής

Στην εργασία μας θα υιοθετηθούν τρεις βασικές κατηγορίες": οι "νόμιμοι" μετανάστες, οι "παράτυποι" και οι "πρόσφυγες", όπως αναφέρονται στην βιβλιογραφία και χωρίζονται στις εξής ομάδες:

α) Τους υπηκόους χωρών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εγκαθίστανται και εργάζονται καλυπτόμενοι από την κοινοτική νομοθεσία.

[38] Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, γλωσσάρι για τη μετανάστευση και Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη , Ιούλιος 2019

[39] Στη διεθνή βιβλιογραφία δεν υπάρχει μόνο ένας όρος για τις έννοιες και αποδεικνύεται μέσω των πρωτότυπων, έγκυρων και γνήσιων πιστοποιητικών οικογενειακής κατάστασης για άτομα που έχουν κοινή καταγωγή με πρόγονο με ελληνική ιθαγένεια., που επικυρώνονται μέσω των Προξενικών Αρχών.

[40] Ξανθή Πετρινιώτη "Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση" (Αθήνα, Βιβλιοθήκη ινστιτούτου διεθνών σχέσεων Εκδόσεις 1993), σελ. 12-37

β) Τους πολίτες τρίτων χωρών (εκτός Ε.Ε) που είναι εγκατεστημένοι και εργάζονται στην Ελλάδα, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις της μεταναστευτικής νομοθεσίας.

γ) Τους πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν και εργάζονται χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα (διαβατήριο, βίζα, άδεια παραμονής, άδεια εργασίας) στην χώρα.

δ) Τους πρόσφυγες οι οποίοι πληρούν τις προϋποθέσεις της σύμβασης της Γενεύης του 1951 και διακρίνονται σε όσους αναζητούν άσυλο («αιτούντες άσυλο» -asylum seekers), σε πρόσφυγες που τους έχει αναγνωρισθεί η ιδιότητα και τελούν υπό διεθνή προστασία ή επικουρική και σε όσους βρίσκονται σε διαδικασία επιστροφής σύμφωνα με την ισχύουσα ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία[41].

ε) Τους Έλληνες ομογενείς με ξένη υπηκοότητα του παλιννοστούν από Αυστραλία, ΗΠΑ, Καναδά, Δυτική Γερμανία και άλλες χώρες της Ευρώπης και αποτελούν δεύτερη και Τρίτη γενιά Ελλήνων που είχαν μεταναστεύσει.

στ) Άτομα ελληνικής καταγωγής και συνείδησης από χώρες της τέως ΕΣΣΔ που έρχονται να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Οι Πόντιοι από την πρώην ΕΣΣΔ είναι απόγονοι των Ελλήνων που έζησαν γύρω από τον Εύξεινο Πόντο ή την Μικρά Ασία και πολλοί διώχθηκαν μετά το 1914 προς το εσωτερικό της πρώην ΕΣΣΔ.

στ) Άτομα ελληνικής καταγωγής από την Αλβανία, Οι λεγόμενοι Βορειοηπειρώτες αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες από την Αλβανία ως προς την καταγωγή είναι Έλληνες αλλά δεν έζησαν ποτέ στην Ελλάδα, ώστε να έχουν τα χαρακτηριστικά του παλιννοστούντος.

ζ) Κύπριοι και Έλληνες της Κωνσταντινούπολης με κυπριακή και τουρκική ιθαγένεια.

Με βάση τα παραπάνω σε γενικές γραμμές μπορούμε να διακρίνουμε:

α) τη νόμιμη μετανάστευση, δηλαδή, όσους έχουν άδεια παραμονής και άδεια εργασίας (με βάση τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις). Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται ομογενείς, πολίτες των χωρών της ΕΕ, πολίτες τρίτων χωρών. Η διαχείριση, είσοδος και διαμονής της κάθε ομάδας διέπεται από διαφορετικό νομικό πλαίσιο και η αρμοδιότητα της διαχείρισης αυτής ανήκει ενδεχομένως σε άλλο φορέα.

---

[41] Εμκε –Ηρα Πουλοπούλου , "*Η μεταναστευτική πρόκληση*" (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2007) σελ 223 - 230

β) τη μη κανονική, παράτυπη μετανάστευση η οποία περιλαμβάνει τους μόνιμα εγκατεστημένους μετανάστες χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα, τους κατόχους αδείας που έχει λήξει χωρίς να έχει υποβληθεί αίτηση για ανανέωση της ή αν αυτή η αίτηση έχει απορριφθεί, τους πολιτικούς πρόσφυγες που η αίτηση τους για πολιτικό άσυλο απορρίφθηκε, τους φοιτητές που εργάζονται χωρίς άδεια εργασίας και τους εποχικούς μετανάστες. Κανένας επίσημος φορέας δεν έχει αρμοδιότητα διαχείρισης αυτής της ομάδας, αντίθετα η εξυπηρέτησή της αποτελεί παράβαση καθήκοντος και ποινικό αδίκημα για τους δημοσίους λειτουργούς[42]. Παρόλα αυτά όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο η παραοικονομία στην Ελλάδα και η ζήτηση εργατικού δυναμικού για ελαστικές μορφές εργασίας ευνόησε την εγκαθίδρυση της παράνομης μετανάστευσης στην χώρα ή όπως αλλιώς αποκαλούνται, μετανάστες "χωρίς χαρτιά", δηλαδή αλλοδαποί που διέμεναν και εργάζονταν στην Ελλάδα χωρίς να διαθέτουν τα απαραίτητα έγγραφα που νομιμοποιούν την παραμονή τους στην χώρα. Κατά τις επόμενες απογραφές (2001, 2011), η αύξηση εξακολουθεί μεν να σχετίζεται με ευρωπαϊκές εθνικότητες, αλλά παράλληλα διευρύνεται σημαντικά ο αριθμός των ατόμων που προέρχονται από την Ασία και την Αφρική.

γ) τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες οι οποίοι συνήθως θεωρούν την Ελλάδα ως προσωρινό σταθμό στην αναζήτηση χώρας εγκατάστασης και απασχόλησης που κατά κύριο λόγο είναι οι ΗΠΑ, Καναδάς και χώρες της ΒΔ Ευρώπης, ιδιαίτερα οι Σκανδιναβικές ή διαμένουν ήδη πολλά χρόνια στην Ελλάδα και έχουν ενταχθεί πλήρως στην ελληνική Κοινωνία[43].

Στατιστικά δεδομένα (σύντομη περιγραφή)

Πίνακας: Πληθυσμός στην Ελλάδα (συμπεριλαμβάνονται

ΕΤΟΣ	Σύνολο πραγματικού πληθυσμού	Αλλοδαποί πολίτες	Ποσοστό αλλοδαπών στο σύνολο του πληθυσμού
1971	8.768.641	92.568	1,05%
1981	9.740.417	171.424	1,76%
1991	10.259.900	167.276	1,65%

[42] Ν. 4251/2014 άρθρο 26, Ν. 3386/2004 άρθρο 84 Ν. 2910/2001 άρθρο 51. Ν. 1975/1991 άρθρο 31

[43] Παύλου Μίλτος 2004 «Οι μετανάστες ¨σαν και εμάς¨. Όψεις της απόκρισης στο μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη» στο βιβλίο *«Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική Συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του Πολίτη».* Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

2001	10.964.080 10.929.178 (ο μόνιμος πληθυσμός)	793.093 762.191 (ο μόνιμος πληθυσμός)	7,27% 6,97%
2011	10.939.727 10.815.197 (ο μόνιμος πληθυσμός)	911.929 (ο μόνιμος πληθυσμός)	8,43% (μόνιμος πληθυσμός)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όπως θα διαπιστώσει κανείς από την εξέλιξη του πληθυσμού, πριν τη δεκαετία του 1990 ο ξένος πληθυσμός την Ελλάδα ήταν σχετικά μικρός. Τη δεκαετία 1991 – 2000 η απογραφή έδειξε ραγδαία αύξηση των αλλοδαπών που διαβιούσαν στη χώρα. Στην απογραφή του 2001 όμως ο αριθμός τους αυξάνεται 4 σχεδόν φορές περισσότερο, καταγράφονται πλέον 762.000 αλλοδαποί ήτοι το 7% του πληθυσμού της χώρας μας που εγγίζει πλέον τα 11 εκ.. Το 2011 δε, στην τελευταία απογραφή, ο αλλοδαπός πληθυσμός παρουσιάζεται αυξημένος κατά 150 χιλ. σε σχέση με το 2001. Η πληθυσμιακή αύξηση της περιόδου 1991-2011, οφείλεται αποκλειστικά στην εισροή και παραμονή αλλοδαπού πληθυσμού[44]. Σύμφωνα με το Χαρίση (2017) οι μετανάστες κατανεμήθηκαν σχετικά ομαλά στην Ελληνική επικράτεια[45] οι επιδράσεις σε δημογραφικό επίπεδο ήταν εξαιρετικά θετικές καθώς κάποιες περιοχές της υπαίθρου επεβίωσαν πληθυσμιακά, ώστε να προτρέπουν στη θετική διερεύνηση των διεθνικών μετακινήσεων και επιτρέπουν έναν ασφαλή μεσοπρόθεσμο πολιτικό προγραμματισμό[46].

Τα πρώτα κύματα μεταναστευτικών ροών, στην περίοδο 1991-2001, περιελάμβαναν πλήθη ελληνικής εθνοτικής καταγωγής όπως ρωσοπόντιους, παλιννοστούντες και βορειοηπειρώτες και κατά δεύτερο λόγο μετανάστες από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων και της ανατολικής Ευρώπης, ομάδες με μακρά παράδοση κοινών ιστορικών και πολιτισμικών διαδρομών αλλά και πολίτες χωρών της Ασίας και της Αφρικής Σε μικρότερο βαθμό εξακολούθησε δε και ο επαναπατρισμός Ελλήνων μεταναστών από την

[44] Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η Ελλάδα δεν διαφοροποιείται καθόλου από τις άλλες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, που αν και χαρακτηρίζονταν ως χώρες εκροής μετατράπηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σε χώρες υποδοχής

[45]Χαρίσης, πλευρές του μεταναστευτικού φαινομένου, της απασχόλησης και των εργασιακών σχέσεων στην Ελλάδα», Εργασία και απασχόληση στην Ελλάδα, (Αθήνα Ετήσια Έκθεση, ΕΙΕΑΔ,2017) σελ. 171-198

[46] Απόστολος Καψάλης, Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, (Αθήνα, Εκδόσεις τόπος 2019) σελ. 39-43

δυτική Ευρώπη, την Αμερική και την Αυστραλία, καθώς και η μετανάστευση πολιτών ανεπτυγμένων χωρών (όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και άλλες). Στην ίδια περίοδο, πολλοί ερευνητές εκτιμούν ότι ζούσαν και εργάζονταν στην Ελλάδα τουλάχιστον 400.000 ανεπίσημοι μετανάστες.

ΓΡΑΦΗΜΑ: ΑΛΛΟΔΑΠΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

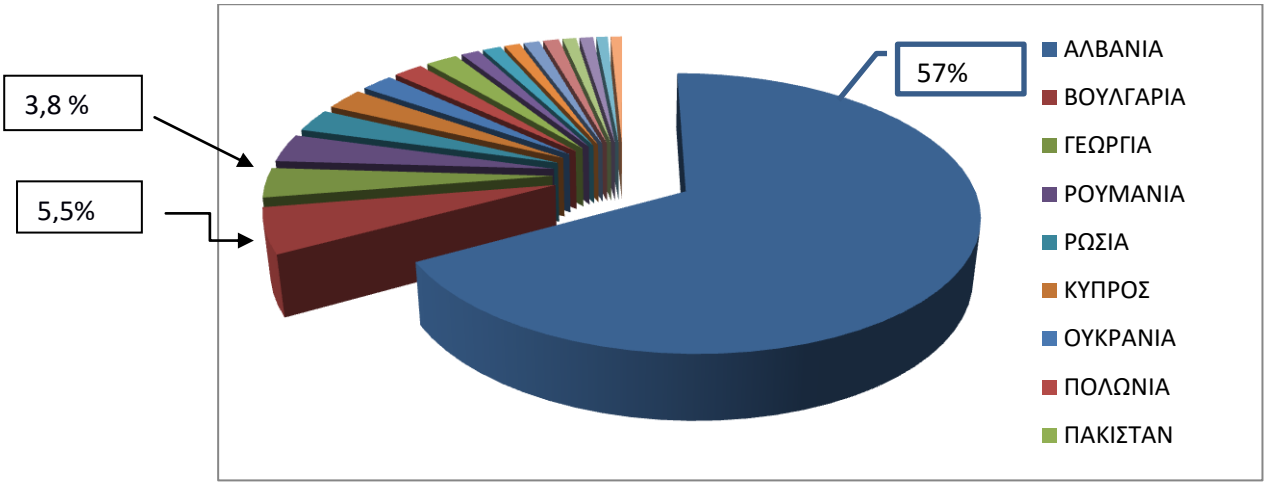

Όπως προκύπτει από την απογραφή του 1991, το 80% του ξένου πληθυσμού ανήκει στην ομάδα 15-64 ετών. Αφορά δηλαδή δυνητικά οικονομικά ενεργό πληθυσμό, που χωρίς αυτό, το εν δυνάμει εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα θα είχε αρχίσει να μειώνεται από τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Η μετανάστευση μετατόπισε χρονικά την εξέλιξη αυτή, η οποία παρατηρήθηκε από το 2009 και μετά. Το 90% έχουν σχέση εξαρτημένης εργασίας, το 6,5% αυταπασχολούνται, το 25% απασχολούνται στον οικοδομικό τομέα, 20% σε οικιακές εργασίες και το 17,5% στον αγροτικό τομέα. Η πλειοψηφία είναι Αλβανοί ενώ ακολουθούν μετανάστες από Βουλγαρία, Γεωργία, Ρουμανία, Ρωσία, Ουκρανία και Πακιστάν. Επίσης ακολουθεί η Κύπρος και η Πολωνία[47]

ΓΡΑΦΗΜΑ: ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 15-64 ΕΤΩΝ

[47] Άννα Τριανταφυλλίδου *Η μετανάστευση του 21ου αιώνα* (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, 2010)

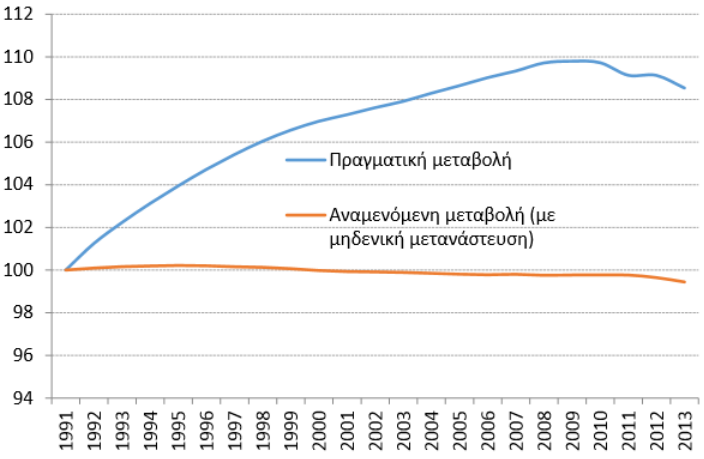

Πηγή: Eurostat (2015ε) και ίδιοι υπολογισμοί που βασίζονται στα στοιχεία από Eurostat (2015στ, 2015ζ και 2015η).

Από το παραπάνω διάγραμμα προκύπτει ότι το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας θα είχε παραμείνει σταθερό στο επίπεδο του 1991 Αντίθετα, η παρουσία αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα, οδήγησε σε αύξηση του συνολικού πληθυσμού[48].

Μόνιμη, προσωρινή ή κυκλική μετανάστευση

Ένας μεγάλος αριθμός μεταναστών ζουν και εργάζονται μόνιμα στην Ελλάδα μαζί με τις οικογένειές τους. Σύμφωνα με το υπάρχον νομικό πλαίσιο πολλοί από αυτούς έχουν πολιτογραφηθεί και τα παιδιά τους ανήκουν στη Δεύτερη Γενιά. Κάποιοι χαρακτηρίζονται ή αυτοπροσδιορίζοναι προσωρινοί ανάλογα με τη χώρα προέλευσης π.χ οι Κούρδοι και οι Αφρικανοί που φθάνουν στην Ελλάδα από τη θάλασσα είναι περαστικοί και θέλουν να μετεγκατασταθούν σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Επειδή η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών στην Ελλάδα κατάγονται από τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, σε μικρή γεωγραφική απόσταση προς τις χώρες καταγωγής και νομικά επιτρεπτή ή εύκολη η διέλευση των συνόρων ενισχύεται το κυκλικό επαναλαμβανόμενο μοντέλο μετανάστευσης[49].

Έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη κυρίως κατά τις περιόδους νομιμοποίησης, όπως θα αναφερθούν παρακάτω, κυρίως από τη νομιμοποίηση του 1998 έδειξε ότι μόνο το 30% είχε έρθει στην Ελλάδα 2 χρόνια πριν, ενώ τα 48% ζούσαν στην Ελλάδα πάνω από 4 χρόνια. Ενώ άλλη μελέτη καθώς και τα στατιστικά έδειξε ότι 70% προέρχεται από τις γειτονικές χώρες. Άρα πιστεύεται ότι πολλοί από αυτούς μόλις

[48] Χρήστος Μπάγκαβος *Διεθνής μετανάστευση: η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα εκροής σε χώρα εισροής μεταναστών* σελ. 249

[49] Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης «Προσωρινή και κυκλική μετανάστευση: εμπειρίες, πρακτικές τρέχουσας πολιτικής και μελλοντικές επιλογές την Ελλάδα» , 2010

συγκεντρώσουν μερικά χρήματα θα επιστρέψουν στην πατρίδα τους, ή θα έρχονται εδώ ως εποχικοί εργάτες. Από τις έρευνες φάνηκε η πρόθεσή τους να παραμείνουν στην Ελλάδα πάνω από 10 έτη αλλά πάντα υπάρχει η ιδέα της παλιννόστησης στους μετανάστες που η γενέτειρά τους βρίσκεται κοντά στην Ελλάδα.

Η εμπειρία μου ως υπάλληλος στη Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης στην Κρήτη από το 2002 και μετά, αμέσως μετά δηλαδή την επίμαχη δεκαετία που μελετάται, εναρμονίζεται με τη γνώμη πολλών επιστημόνων ότι οι μετανάστες στην Ελλάδα ήρθαν με στόχο να γυρίσουν στον τόπο καταγωγής τους[50]. Αυτό επιβεβαιώνεται με τους παρακάτω λόγους: α) ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών, μόλις έλαβε μακράς διάρκειας άδεια διαμονής (αόριστη ή δεκαετία) είτε λόγω μακρόχρονης παραμονής στην Ελλάδα, είτε γιατί μέλη της οικογένειας τους απέκτησαν την Ελληνική Ιθαγένεια ως Δεύτερη Γενιά (ιδιότητα που τους εξασφαλίζει επίσης μακράς διάρκειας άδεια διαμονής επέστρεψε στη χώρα του. β) Πολλοί αναχώρησαν οικειοθελώς λόγω της οικονομικής κρίσης από το 2009 και μετά καθώς δεν υπήρχε μεγάλη ζήτηση για εργασία γ) μια μεγάλη μερίδα νομίμως διαμένοντων μεταναστών ξέπεσε της νομιμότητάς τους καθώς δεν πληρούσαν τις τυπικές προϋποθέσεις έκδοσης άδειας διαμονής δ) από το έτος 2012 και μετά αρχικά οι πολίτες Αλβανίας και μετέπειτα οι άλλες χώρες είχαν υποχρέωση να μετατρέψουν τα διαβατήρια τους σε βιομετρικά (λόγω της εισόδου των χωρών στη ζώνη schengen. Έτσι από το 2012 άσκησαν ελεύθερη κυκλοφορία, παρέμεναν δηλαδή στην Ελλάδα για διάστημα 90 ημερών κάθε 180 ημέρες. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι έχει ήδη διαμορφωθεί μια νέα συνείδηση του ανήκειν σε έναν ευρύτερο γεωγραφικό χώρο πέραν από συνοριακές και δικαιοπολιτικές διχοτομήσεις, μια νέα εκδοχή συνεχιζόμενης συστηματικής κινητικότητας ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και εγκατάστασης[51]

Οι απελάσεις

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στην Ελλάδα διαβιούν πάνω από 400.000 μετανάστες χωρίς νόμιμους τίτλους διαμονής. Από το νομικό πλαίσιο που επικρατεί απαγορεύεται η διαμονή στη χώρα σε άτομα που δεν κατέχουν θεώρηση εισόδου ή άδεια διαμονής. Οι αλλοδαποί χωρίς χαρτιά αποτελούν για τη χώρα οιονεί κίνδυνο δημόσιας τάξης και έπρεπε

[50] Καραμανλή 2003 Σιταρόπουλος 2002 σελ 281
[51] Απόστολος Καψάλης, *Τα ελληνικά συνδικάτα μπροστά στην πρόκληση των σύγχρονων μεταναστευτικών ροών* (Αθήνα, Ινστιτούτο Εργασίας 2019), σελ. 15

να απελαθούν. Από το 1991 έως 2001 έχουν απελαθεί 1.820.000 άτομα σύμφωνα με τα πρωτογενή στοιχεία που δημοσιεύει το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης. Οι περισσότερες από τις απελάσεις αφορούσαν άτομα χωρίς άδεια παραμονής ή των οποίων η άδεια είχε λήξει αλλά υπήρχαν και περιπτώσεις που αφορούσαν άτομα με ισχυρό τίτλο. Πολλές δε από τις απελάσεις δεν ήταν νόμιμες. Με ένα μικρό έλεγχο στα στοιχεία των απελάσεων διαπιστώνουμε ότι οι συλλήψεις στα σύνορα έχουν μειωθεί αρκετά ενώ το 2005 εκδόθηκαν οι διπλές αποφάσεις απέλασης από ότι πραγματοποιήθηκαν.

ΓΡΑΦΗΜΑ: ΑΠΕΛΑΣΕΙΣ

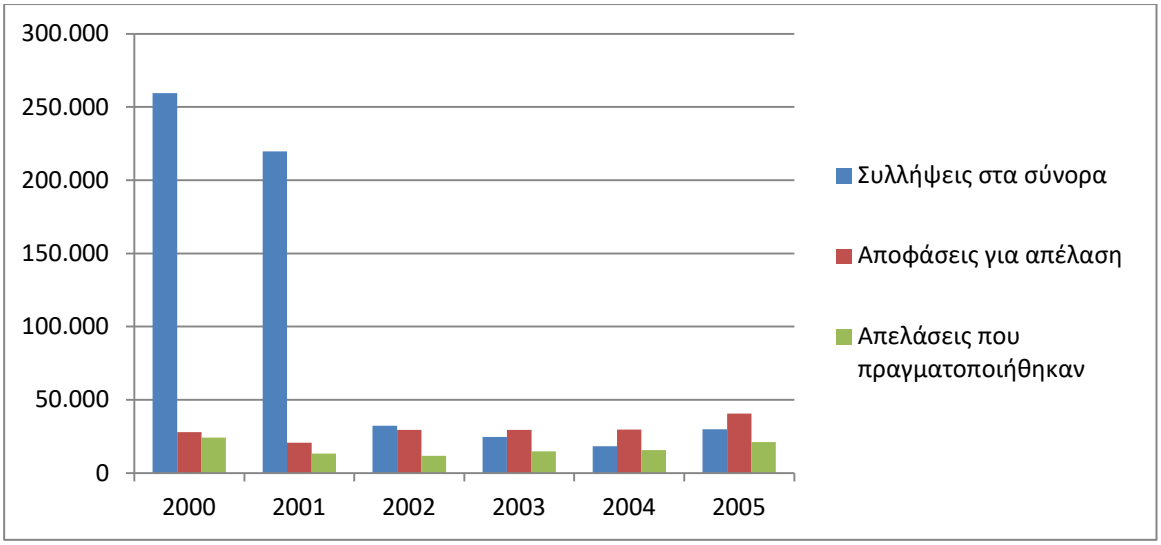

Οι προβλέψεις της μετανάστευσης και αξιολόγηση των προβλέψεων

Όπως αναφέρεται στο βιβλίο της Πουλοπούλου ο ΟΗΕ έχει κάνει διάφορα σενάρια προβλέψεων σχετικά με το μέλλον της μετανάστευσης στην Ευρώπη σχετικά με τη σχέση πληθυσμός και 15 – 64 ετών και την πληθυσμό των ηλικιωμένων και τη συμπληρωματική μετανάστευση όπου αναφέρεται ότι το 2050 ο πληθυσμός της Ευρώπης θα είναι 1,2 δις από τον οποίο τα 918 εκ. Θα είναι μετανάστες που ήρθαν στην Ευρώπη μετά το 1995 ή απόγονοί τους. Αν δεν υπάρξει μετανάστευση για να διατηρηθεί η αναλογία εργαζομένων συνταξιούχων στο 4,3 η ηλικία της συνταξιοδότησης στην Ευρώπη θα φτάσει τα 75 έτη. Στις υποθέσεις αυτές όμως δεν λαμβάνεται υπόψη η κλιματική και περιβαλλοντική αλλαγή ο πόλεμος στο ΙΡΑΚ, και η διεύρυνση των 25 σε 27 μέλη[52].

[52] Ηρα Εμκε Πουλοπούλου "Οι μεταναστευτικές ροές από και προς την Ελλάδα στο "*Η μεταναστευτική πρόκληση*" (Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση 2007) σελ. 240-245

Ότι έχει προβλεφθεί για τη γονιμότητα και τη θνησιμότητα μπορεί να μην μεταβληθεί σημαντικά, όμως κάθε μεταβολή της μεταναστευτικής πολιτικής μπορεί να αλλάξει τις μεταναστευτικές ροές. Σε ότι αφορά την Ελλάδα, αναφέρεται ότι επειδή η εισροή μεταναστών ήταν μεγάλη για τη δεκαετία 1991 – 2001, ο δείκτης για την περίοδο 2000 – 2010 θα έχει μικρή κάμψη της τάξης του 10% ενώ για την περίοδο 2010 – 2025 οι δείκτες καθαρής μετανάστευσης θα έρθουν όπως του 2000 και στις περιόδους 2025 – 2035 και 2035 – 2050 θα παρουσιάζουν μέση αύξηση της τάξης του 7%. Και στον πληθυσμό θα έχουμε ανοδική πορεία μέχρι το 2035 και μετά θα πέσει. Στο 32 συνέδριο ΙΝΕ/ΓΣΕΕ αναφέρθηκε ότι η Ελλάδα θα έχει πληθυσμό 15 εκ. κάτοικων οι μετανάστες θα αγγίζουν τα 4 εκ. Δηλαδή 2,5 στους 10 κατοίκους. Μελέτη που στηρίχθηκε σε δημοσιεύσεις του ΟΗΕ αναφέρει ότι η Ελλάδα θα έχει 14,2 εκ. κατοίκους εκ των οποίων τα 3-3,5 εκ. θα είναι αλλοδαποί και η Ελλάδα θα αποτελεί το διαμετακομιστικό κέντρο και την πύλη εισόδου στην υπόλοιπη Ευρώπη καθώς οι αφίξεις των προσφύγων θα αυξάνονται[53].

Κοινωνία των Πολιτών και Μετανάστευση

Σε πολλές χώρες, το φαινόμενο της μετανάστευσης συνδέεται με την άνοδο των ακροδεξιών πολιτικών κομμάτων που εκφράζουν μέρος της κοινής γνώμης με έντονη αντιμεταναστευτική αντίδραση. Έτσι μαζί με την αύξηση των μεταναστευτικών μεγεθών, αυξάνεται και η ξενοφοβία, ειδικά όταν κάποιες κυβερνήσεις συνδέουν τα πραγματικά προβλήματα της κοινωνίας (ανεργία, οικονομική αναστάτωση, μείωση μισθών, απειλή εθνοτικής και πολιτισμικής ενότητας και αυθεντικότητας του έθνους με την εγκατάσταση των μεταναστών[54].

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η αντίδραση του κράτους και της ελληνικής κοινής γνώμης ήταν θετική, μόνο ως προς τον επαναπατρισμό των Ποντίων, που θεωρούσαν ότι θα βελτίωναν τη δημογραφική εικόνα που είχε πληγεί κατά τη μεταπολεμική περίοδο[55]. Ακόμη όμως και 30 έτη μετά, όπως προκύπτει από την έρευνα του ευρωβαρόμετρου το 2018 η αντιμεταναστευτική δράση καλά κρατεί. Στην Ευρώπη των 28, το 38% πιστεύει ότι η

---

[53] Πουλοπούλου-Έμκε Ηρα 2007 "Οι μεταναστευτικές ροές από και προς την Ελλάδα" στο βιβλίο "*Η μεταναστευτική πρόκληση*", Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.Σταυρουλάκη Ε. «Μεταναστευτικό Δίκαιο και Δίκαιο Ιθαγένειας» Αθήνα Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.σελ. 242

[54] Αννα *Τριανταφυλλίδου Είκοσι χρόνια ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής* στο : «Η μετανάστευση του 21ου αιώνα (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 2010) σελ. 100 .

[55] Ξανθή Πετρινιώτη , *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα* (Αθήνα, εκδόσεις Οδυσσέας 1993) σελ. 40

μετανάστευση είναι περισσότερο πρόβλημα παρά ωφέλεια για την κοινωνία και την οικονομία, 80% πιστεύει ότι δεν είναι καν ευκαιρία, ενώ κράτη μέλη όπως πχ η Ουγγαρία ή Πολωνία, με εμπειρία ως χώρα εκροής μεταναστών αλλά όχι ως χώρα εισροής, θεωρεί τη μετανάστευση απειλή. Για την Ελλάδα η αντιμεταναστευτική στάση είναι έντονη κα η προκατάληψη κατά των ξένων παραμένει ισχυρή. το ποσοστό πλησιάζει στο 63%, έξι στους δέκα και είναι τα υψηλότερα στην Ευρώπη (μαζί με Μάλτα και Ουγγαρία). Η δε επίδραση των μεταναστών στην χώρα αξιολογείται αρνητικά θεωρώντας ότι «παίρνουν τις δουλειές από τους γηγενείς» και μειώνουν την ευημερία του κράτους τους[56].

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα της εταιρείας ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ το 2020, το 46,4% των Ελλήνων θεωρούν ότι οι Μουσουλμάνοι αντιπροσωπεύουν κάτι «κακό». Οι μισοί Έλληνες πιστεύουν το ίδιο για τους μετανάστες γενικά, ενώ οι 4 στους 10 ακόμα και για τους πρόσφυγες. Το ίδιο περίπου ποσοστό (39,1%) δηλώνει ότι δύσκολα θα προσλάμβανε έναν υπάλληλο αλβανικής καταγωγής. Επιπλέον το 56% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι ο αντίκτυπος της ύπαρξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία είναι αρνητική, ενώ πάνω από τους μισούς θεωρούν ότι θα υπάρξει αλλοίωση της εθνικής μας ταυτότητας εάν εγκατασταθούν μόνιμα όλοι οι πρόσφυγες και μετανάστες στην Ελλάδα, διαδικασία που δεν θα συμβάλει στην επίλυση του δημογραφικού μας προβλήματος[57].

[56] Πηγή: Special Eurobarometer: Integration of immigrants in the European Union. October 2017 file:///C:/Users/Dell/AppData/Local/Temp/ebs_469_en.pdf

[57] Θεόδωρος Γεωργακόπουλος Μελέτη για τη Μετανάστευση «Τί πιστεύουν οι μετανάστες» ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ 2020 https://www.dianeosis.org/2020/01/ti-pistevoun-oi-metanastes/

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Αξιολόγηση τριάντα ετών ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στο βιβλίο της Πουλοπούλου Εμκε[58] «η αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, από τη νόμιμη είσοδό τους μέχρι και την πλήρη ένταξή τους σε όλους τους τομείς της ζωής της χώρας, απαιτεί το σχεδιασμό μιας σύγχρονης, αποκεντρωμένης, ρεαλιστικής, δίκαιης και μακροπρόθεσμης πολιτικής». Επίσης η Τριανταφυλλίδου[59] αναφέρει ότι τα πρώτα δεκαπέντε χρόνια, η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας «αντιδρούσε περισσότερο, παρά δρούσε» σε καταστάσεις που ήδη είχαν παγιωθεί για πολλά χρόνια. Και ο Καψάλης[60] στο βιβλίο του δηλώνει ότι η μεταναστευτική πολιτική λειτουργούσε αποσπασματικά και χρονοκαθυστέρηση, και με αντιφάσεις καθώς αγνοούσε τις γεωπολιτικές συγκυρίες και αρνούταν να δει το πλήθος της παράτυπων μεταναστών όλες τις προηγούμενες δεκαετές. Μία από τις προτάσεις του είναι ότι θα έπρεπε να υπάρχει ένας διαρκής μηχανισμός νομιμοποίησης

Στις προκλήσεις των συγκυριών που αναφέρθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, και στην καταιγίδα των μεταναστευτικών ροών της δεκαετίας του 1990 άρχισε να απαντά η Ελλάδα από το 2005 και μετά. Η χάραξη και άσκηση συγκροτημένης και οργανωμένης μεταναστευτικής πολιτικής ήταν δύσκολο εγχείρημα γιατί ποτέ δεν θέλησε η κοινωνία και πολιτεία να δει τους πραγματικούς αριθμούς συμπεριλαμβανομένης και της παράτυπης μετανάστευσης (δεν υπάρχουν καν αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία). Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική αποτελεί αιτία για τη δημιουργία της παράτυπης – μη κανονικής μετανάστευσης καθώς οι αρχές είχαν μεγάλη άρνηση να δημιουργήσουν μια νόμιμη διαδικασία για την είσοδο μεταναστών.

---

[58] Εμκε Ηρα Πουλοπούλου "Οι μεταναστευτικές ροές από και προς την Ελλάδα" στο βιβλίο "*Η μεταναστευτική πρόκληση*", Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.Σταυρουλάκη Ε. «Μεταναστευτικό Δίκαιο και Δίκαιο Ιθαγένειας» (Αθήνα Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης 2007) σελ. 688-689

[59] Αννα Τριανταφυλλίδου «Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική προβλήματα και προκλήσεις» στο βιβλίο: «*Η μετανάστευση του 21ου αιώνα*» (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 2010) σελ. 441 – 455

[60] Απόστολος Καψάλης, Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, (Αθήνα Εκδόσεις τόπος 2018) σελ. 298

Παρακάτω θα παρουσιασθούν τα βασικότερα σημεία των ψηφισθέντων νομοσχεδίων κατά τα έτη 1991, 2001, 2005, 2007, 2014, καθώς και των προγραμμάτων για τη νομιμοποίηση παράτυπων μεταναστών κατά τα έτη 1998, 2001, 2005 και 2014 όπως έχουν τροποποιηθεί μέχρι σήμερα.

Όπως αναφέρει η Τριανταφυλλίδου[61] η ελληνική μεταναστευτική πολιτική διακρίνεται σε τρεις φάσεις: την πρώιμη, για την περίοδο από τη δεκαετία του 1990 έως το 2005 και τη φάση ωρίμανσης από το 2005 έως το 2014. Την τελευταία περίοδο δημιουργείται και μια άλλη περίοδος από το 2014 έως σήμερα που είναι και η τελευταία περίοδος, που η χώρα, έχει "έμαθε" από το παρελθόν και πλέον μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι μια χώρα υποδοχής,

Πρώιμη φάση

Στην αρχή της δεκαετίας του 1990, καθώς η Ελλάδα μετεξελισσόταν από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών, δεν υπήρχε σαφές προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο. Τα θέματα που αφορούσαν τη μετανάστευση ρυθμιζόταν για πάνω από εξήντα έτη από το Ν.4310/1929[62] και αφορούσε κυρίως θέματα μεταναστευτικών εισροών, απασχόλησης, άσκησης επαγγέλματος, και κατάρτισης στατιστικών όπως σε ζητήματα επαναπατρισμού Ελλήνων ομογενών και μεταναστών. Άδεια παραμονής μπορούσε δηλαδή να αποκτήσει μόνο με τη διαδικασία της μετάκλησης, με πρόσκληση δηλαδή από συγκεκριμένο εργοδότη, για συγκεκριμένο είδος εργασίας και σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

Ο νόμος 1975/1991

Ο πρώτος νόμος 1975/1991[63] στόχευε κυρίως στον να περιοριστεί η μετανάστευση, να γίνονται αυστηρότεροι έλεγχοι στα σύνορα, να πραγματοποιούνται απελάσεις όλων των παράτυπων μεταναστών από την ελληνική επικράτεια. Στην ουσία σύμφωνα με το νόμο αυτό δεν ήταν εφικτή η είσοδος και η εγκατάσταση ξένων στη χώρα μας με σκοπό την εργασία. Παρόλη την αυστηρότητα, μαζικές είσοδοι από το βορρά άρχισαν να πραγματοποιούνται, οι μετανάστες εγκαταστάθηκαν σε όλα τα μήκη και πλάτη της χώρας, βρήκαν την εργασία τους

[61] Αννα Τριανταφυλλίδου «Είκοσι χρόνια ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής» στο βιβλίο: «*Η μετανάστευση του 21ου αιώνα*» (Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ 2010) σελ. 98-125

[62] Ν. 4310/1929 «περί εγκαταστάσεων και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων, απελάσεων και εκτοπίσεων»

[63] Ν. 1975/1991 «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις".

και το αποτέλεσμα ήταν η ύπαρξη χιλιάδων παρανόμως διαβιούντων. Εννοείται ότι ήταν αδύνατος ο μαζικός έλεγχος των συνόρων. Ο νόμος αυτός ήταν πολύ αναχρονιστικός και δεν έδινε κανένα δικαίωμα ένταξης στους αλλοδαπούς.

Σύμφωνα με την εισηγητική του έκθεση ο μετανάστης είναι κυρίως επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, δεν έχει δικαιώματα και αντιμετωπίζεται με ξενοφοβία και ρατσισμό.[64]. Σύμφωνα με τον Καψάλη (2018) εισάγεται η διαδικασία προέγκρισης της εισόδου του αλλοδαπού στη βάση ενός συστήματος εξατομικευμένης αδειοδότησης και εργασίας προκειμένου να καλύψουν βεβαιωμένες ανάγκες που δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν από το ημεδαπό εργατικό δυναμικό, σύμφωνα με τις ανάγκες της εθνικής αγοράς εργασίας και όχι με κριτήριο το πραγματικό γεγονός εργασίας χιλιάδων αλλοδαπών εργαζομένων που δούλευαν χωρίς κανένα έγγραφο και δήλωση. Επιπλέον με συγκεκριμένη ποσότητα εργασίας θα γινόταν ανανέωση της άδειας. Το κράτος ακολουθεί τη μέθοδο της «επιλεκτικής τύφλωσης» και την πολιτική της αδράνειας και της μη ρύθμισης με την πολιτική του στρουθοκαμηλισμού[65]. Η αρμοδιότητα για την εφαρμογή της μεταναστευτικής νομοθεσίας είχε η Νομαρχία και ένας μέρος (σε ότι αφορά τις απελάσεις η Αστυνομία).

Τα ΠΔ 358-359/1997

Προγράμματα νομιμοποίησης παράνομων – παράτυπων μεταναστών η ελληνική πολιτεία άρχισε να σχεδιάζει στα τέλη της δεκαετίας του 1990, όπου το 1997, μετά από έξι έτη εκδόθηκαν δύο Προεδρικά Διατάγματα (358-359/1997) προκειμένου να νομιμοποιήσει και να καταγράψει τους παράτυπους αλλοδαπούς και να ορίσει θέματα νόμιμης διαμονής και εργασίας, αναγνωρίζοντας και περιγράφοντας ρητά, μια σειρά από απαραβίαστα δικαιώματα για τους ίδιους. Η προσέγγιση ήταν κυρίως «εργασιοκεντρική». Παρόμοια προγράμματα οι

[64] Η εισηγητική έκθεση για τη θέσπιση του νόμου ξεκινά: "...Στην χώρα μας, το ζήτημα της παραμονής, της διακίνησης, του αστυνομικού ελέγχου και των απελάσεων των αλλοδαπών, έχει καταστεί οξύ δεδομένο της γεωγραφικής της θέσης, των κοινωνικοπολιτικών συστημάτων, που επικρατούν στον γειτονικό της χώρο και της ιδιομορφίας των συνόρων της γενικότερα. Είναι σε όλους γνωστό ότι ο ελληνικός χώρος προσφέρεται σε πολλούς, για να θέσουν πόδα στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Η είσοδος της χώρας μας στις ευρωπαϊκές κοινότητες, λειτούργησε ως παράγων αφύπνισης της επιθυμίας και του ενδιαφέροντος των αλλοδαπών Τρίτων Χωρών, ώστε να μπορέσουν να εγκατασταθούν είτε στην Ελλάδα, είτε σε άλλη χώρα της ΕΟΚ μέσω αυτής (….). Ξαφνικά ο Ελληνικός χώρος, άρχισε να κατακλύζεται από αλλοδαπούς, οι οποίοι εισερχόμενοι, παραμένοντας και εργαζόμενοι παράνομα, δημιουργούν τεράστια κοινωνικά προβλήματα στο κράτος, ενώ αναπόφευκτα, τα δικά τους προβλήματα, προσπαθούν να επιλύσουν επιδιδόμενοι στην εγκληματικότητα γενικά (ναρκωτικά, ληστείες κλοπές, κ.α)''

[65] Απόστολος Καψάλης, Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, (Αθήνα Εκδόσεις τόπος 2018)σελ. 112-115

γειτονικές χώρες, Ισπανία- Ιταλία ήδη εκπονήσει, τις λεγόμενες «αμνηστείες», η ελληνική πολιτεία άργησε να προχωρήσει σε αντίστοιχα προγράμματα και δήλωνε παντελή άγνοια για τις τάσεις της διεθνούς μετανάστευσης.

Οι απότομες αυξήσεις των ροών προκάλεσαν πολιτικό πανικό στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Όπως αναφέρει η Τριανταφυλλίδου (σελ. 100) οι λόγοι είναι δύο: πρώτο γιατί η Ελλάδα ήταν μια χώρα αποστολής μεταναστών και δεύτερον γιατί η Ελλάδα είναι μια χώρα με έντονο το εθνικό συναίσθημα.

Οι παράνομοι αλλοδαποί έπρεπε να μεταβούν εντός πέντε μηνών στον αρμόδιο φορέα, τον ΟΑΕΔ του τόπου διαμονής τους προκειμένου να καταγραφούν και να αιτηθούν για τη χορήγηση προσωρινής κάρτας παραμονής. Στην αίτηση όφειλε να καταθέσει μια σειρά δικαιολογητικών για να αποδεικνύει την απασχόλησή του καθώς και τα στοιχεία ταυτοποίησης του, τα οποία ήταν πάνω από οκτώ στο σύνολο και έπρεπε επισκεφτεί διάφορες υπηρεσίες. Συνολικά, 371,641 μετανάστες κατέθεσαν αίτηση για να λάβουν την "λευκή κάρτα" (κάρτα διαμονής περιορισμένης διάρκειας, με στόχο το πέρασμα στη δεύτερη φάση της διαδικασίας) με εκείνο το πρόγραμμα. Ωστόσο, πραγματοποιήθηκε μια πρώτη εκτίμηση του παράτυπου μεταναστευτικού αποθέματος, εντούτοις μόνο 212,860 αλλοδαποί πέρασαν στην δεύτερη φάση του προγράμματος, υποβάλλοντας αίτηση για την πράσινη κάρτα (προσωρινή κάρτα διαμονής, διάρκειας ενός, δύο ή πέντε ετών)[66].

Τα προβλήματα που έπρεπε να λυθούν ήταν πολλά όπως ότι οι δημόσιες υπηρεσίες χαρακτηρίζονταν από έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού, με χαμηλή επαγγελματική κατάρτιση χωρίς εκπαίδευση ή επιμόρφωση ώστε να αντεπεξέλθουν στον σύνθετο ρόλο τους. Κατά την εξέταση των υποθέσεων δεν έλειπε η επιρροή από την προσωπική κρίση και την ιδεολογία και την προκατάληψη του κάθε υπαλλήλου περί χρησιμότητας αλλοδαπών και ξενοφοβίας[67].

Με τα υπό εξέταση ΠΔ καθορίστηκαν σαφώς οι υποχρεώσεις αλλά και τα δικαιώματα των αλλοδαπών επί της νόμιμης εργασίας που προσφέρουν, εξισώθηκαν τα εργασιακά δικαιώματα των αλλοδαπών με τους ημεδαπούς ως προς την αμοιβή, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας, τις κοινωνικές παροχές, την κοινωνική ασφάλιση, την πρόνοια κ.ο.κ. (όσο αυτό είναι δυνατόν στην πράξη) και καθορίστηκαν οι ασφαλιστικές υποχρεώσεις

---

[66] Theodore Lianos 2001 "Illegal Migrants to Greece and their choice of destination. International migration pp 3-28

[67] Χρήστος Μπάγκαβος, Απόστολος Καψάλης Παπαδοπούλου, *Μετανάστευση και παροχή υπηρεσιών σε μετανάστες στην Ελλάδα*, (Αθήνα, Κέντρο επαγγελματικής Κατάρτισης ΚΕΚ ΓΣΕΕ 2003) σελ. 70-73

Ελλήνων εργοδοτών που απασχολούνΈτσι οι αλλοδαποί απέκτησαν τη δυνατότητα ένταξής τους στην κοινωνική ασφάλιση και στο ΕΣΥ, στο σύστημα Πρόνοιας και στο δικαίωμα συμμετοχής τους στην Εκπαίδευση.

Ο Καψάλης, στο βιβλίο του «Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα» 2018 σελ. 117 – 119 αποτυπώνει τα χαρακτηριστικά που η πολιτεία ήθελε να αποτυπώσει στα προγράμματα νομιμοποίησης: α) επιλεκτικότητα και εκλεκτικότητα προς τους εργαζόμενους μετανάστες που μέσα από τη μακρόχρονη διαμονή και τις σχέσεις εμπιστοσύνης μπόρεσαν να έχουν ένσημα β) την ποσότητα της νόμιμης εργασίας που το αδύναμο μέρος πρέπει να αποδεικνύει με δική του ευθύνη γ) την αποδοχή από τη μεριά της πολιτείας ότι το υπόλοιπο θα είναι αδήλωτη και ανασφάλιστη εργασία[68] δ) την προσωρινότητα και τη λήξη της νομιμότητας ε) την εξάρτηση του μετανάστη από τον εργοδότη χωρίς να δίνει κίνητρα στον εργοδότη αλλά μόνο το φόβο των σοβαρών κυρώσεων στ) τη δημιουργία πολλαπλών ταχυτήτων αλλοδαπών και διαφορετικής διάρκειας άδειας παραμονής αναλόγως τη νομοθεσία που εφαρμόζεται ζ) τέλος την πολυπλοκότητα των διαδικασιών, τα ασφυκτικά όρια που τίθενται, την απουσία της σχετικής εμπειρίας, τεχνογνωσίας και ετοιμότητας των δημοσίων υπηρεσιών που μάλλον κινούνται αποτρεπτικά.

Βέβαια, η ελληνική αστυνομία είχε το δικαίωμα της απέλασης των αλλοδαπών εφόσον είχαν καταδίκη άνω των τριών μηνών και εννοείται δεν σταματούσε να προχωρά σε μαζικές και γρήγορες διαδικασίες σύλληψης εφόσον βρίσκονταν μπροστά σε παράνομους μετανάστες. Τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι μαζικές απελάσεις, κυρίως αλβανών πολιτών, αποτελούσαν το βασικό εργαλείο μεταναστευτικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης, το οποίο θεωρούσαν ότι αποτελούσε και μέτρο αποθάρρυνσης των μη νόμιμων μεταναστών, έτσι ώστε να μην έλθουν στη χώρα ή αν ζούσαν ήδη στην Ελλάδα, και να χρειαστεί να εγκαταλείψουν εντελώς ξαφνικά. Οι έλεγχοι γίνονταν σε δημόσιους χώρους, συχνά στις πλατείες, στους δρόμους ή σε άλλα στέκια στα οποία ήταν γνωστό ότι συγκεντρώνονταν μη νόμιμοι μετανάστες εργαζόμενοι αναζητώντας μεροκάματο ή για να συναντήσουν συμπατριώτες τους και να μιλήσουν λίγο τη γλώσσα τους. Τέτοιοι έλεγχοι και επιχειρήσεις “σκούπα” λάμβαναν χώρα κάτω από τα μάτια Ελλήνων πολιτών, ενώ συχνά οι ανεπίσημοι μετανάστες υποχρεώνονταν να επιβιβαστούν σε λεωφορεία που έφευγαν για τα ελληνοαλβανικά σύνορα χωρίς να προλάβουν καν να ειδοποιήσουν τα μέλη της οικογένειάς

[68] Ή της εν μέρει αδήλωτης εργασίας.

τους[69]. Η άποψη των ελλήνων πολιτών ενισχύθηκε με αυτό τον τρόπο ότι πολλοί από τους μετανάστες, αν όχι όλοι, εκδήλωναν παραβατικές συμπεριφορές και ότι η μετανάστευση ισούται με παρανομία.

Η κοινωνία των πολιτών αντιμετώπιζε τους μετανάστες σαν εισβολείς και καταστροφείς της πολιτισμικής μας ενότητας και της αυθεντικότητας του έθνους. Επιπλέον με βάση το γενικότερο γεω-πολιτικό περιβάλλον της εποχής, η Ελλάδα αντιμετώπιζε τη νέα πραγματικότητα πολιτικής αστάθειας και εμφυλίων συρράξεων στα Βαλκάνια, συνεπεία της κατάρρευσης των κομμουνιστικών καθεστώτων στην ευρύτερη περιοχή της κεντροανατολικής Ευρώπης. Εφόσον η εμφύλια διαμάχη κλιμακωνόταν σε πόλεμο στην πρώην Γιουγκοσλαβία, η πολιτική αστάθεια και οι συγκρούσεις στην περιοχή άγγιζαν τουλάχιστον έμμεσα την χώρα, μέσω του λεγόμενου "Μακεδονικού ζητήματος" (Roudometof,1996).

Η κατάσταση αυτή, στη δεκαετία του 1990, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός νέου κύματος "αμυντικού εθνικισμού" το οποίο έσπρωξε τις πολιτικές καθώς και τους απλούς πολίτες σε μια κατεύθυνση εσωτερικής εσωστρέφειας με στόχο την υπεράσπιση του έθνους από τους θεωρούμενους ως εξωτερικούς ή εσωτερικούς "εχθρούς", όπως η γειτονική νέα Μακεδονία αλλά και από τους αλβανούς πολίτες που είχαν εγκατασταθεί χωρίς χαρτιά στη χώρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της στάσης ήταν ότι οι συνδικαλιστές θα επενέβαιναν σε περίπτωση που, κατά τη διάρκεια ενός αστυνομικού ελέγχου, οι αρχές συνελάμβαναν ένα βορειοηπειρώτη, μη νόμιμο, μετανάστη ώστε να μην απελαθεί και να μην υποστεί κυρώσεις. Αλλά δεν θα έπρατταν κάτι τέτοιο για έναν "άλλο" αλβανό πολίτη. Αντίστοιχα, το συνδικάτο οικοδόμων στήριζε τα δικαιώματα των επαναπατριζόμενων ομογενών από την πρώην Σοβιετική Ένωση για ισότητα με τους γηγενείς εργαζομένους και στις αμοιβές, όχι όμως και των άλλων αλλοδαπών εργαζομένων.

Ν. 2910/2001

Πριν καλά ολοκληρωθεί το πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998, ψηφίστηκε ο νόμος 2910/2001[70], αντικείμενο σοβαρού δημόσιου διαλόγου και επιστημονικής επεξεργασίας και φέρει σημαντική αλλαγή στο επίπεδο της πολιτικής οικονομίας της Μετανάστευσης.

[69] Rossetos Fakiolas "Recent efforts to regularize undocumented immigrants in Greece 1998, EIRO working paper 97/40

[70] Ζωή Παπασιωπή Πασιά, Ν. 2910/2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις». Στο *Βασικοί Νόμοι δικαίου καταστάσεως αλλοδαπών* (Αθήνα, εκδόσεις Σακκουλα, 2001) σελ. i

Αναγνωρίζεται η αλλαγή του status της χώρας, ως προς τη μετανάστευση, και περιγράφονται τα πραγματικά κίνητρα, που ωθούν πληθυσμιακές μάζες προς μετακίνηση (κακή οικονομική κατάσταση, χαμηλό βιοτικό επίπεδο, πολεμικές συρράξεις, ανελεύθερα καθεστώτα, κ.ο.κ). Βέβαια και ο νόμος αυτός είναι εργασιοκεντρικός[71]. Οι μετανάστες ήταν ευπρόσδεκτοι για το διάστημα που αποδεδειγμένα είχαν εργασία και για όσο τους χρειαζόταν η ελληνική οικονομία. Αν έχαναν την θέση εργασίας τους η ελληνική οικονομία δεν τους χρειαζόταν πια, έπρεπε να φύγουν από την χώρα. Η διάρκεια των αδειών διαμονής που είχαν βέβαια συγκεκριμενοποιηθεί και είχαν ενταχθεί νέες κατηγορίες, ως προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική, ανανεώνονταν ανά διετία ή ανά έτος και προϋπέθεταν συχνούς ελέγχους για το αν ο μετανάστης εξακολουθούσε να εργάζεται νόμιμα. Γενικότερα η σύντομη διάρκεια των αδειών διαμονής και η μονομερής οικονομική θεώρηση της μετανάστευσης δικαιολογούσε την απουσία μέτρων και γενικότερης πολιτικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών.

Και αυτός ο νόμος, όπως τα προεδρικά διατάγματα, ψηφίστηκε επίσης ώστε να καταπολεμηθεί η μη νόμιμη μετανάστευση και να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας αλλά και για βοηθήσει στην προστασία της ελληνικής κοινωνίας από την ανεξέλεγκτη μαζικής (συνεχώς) παρουσίας μεταναστών χωρίς χαρτιά. Η τότε κυβέρνηση υποστήριζε ότι ο νέος νόμος ανταποκρινόταν στις διεθνείς και ευρωπαϊκές υποχρεώσεις της χώρας σχετικά με την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, αναγνωρίζοντας τον διεθνή χαρακτήρα του φαινομένου. Στην πραγματικότητα ο νόμος έδινε ελάχιστη σημασία στη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία για την μετανάστευση[72].

Η αντιμετώπιση βραχυπρόθεσμα του φαινομένου της παράνομης μετανάστευσης στην χώρα ήταν προτεραιότητα δίνοντας έμφαση σε θέματα ελέγχου των συνόρων, όσο και τις προϋποθέσεις για την είσοδο αλλοδαπών στην Ελλάδα με σκοπό την εργασία ή τις σπουδές, καθώς τελικά και θέματα πολιτογράφησης αλλοδαπών που κατοικούν στην χώρα[73]. Βέβαια τα χαρακτηριστικά του δεν διαφέρουν σε καμία περίπτωση από αυτά που αναφέρθηκαν στα προεδρικά διατάγματα, επιπλέον διέπεται από μικρό βαθμό καινοτομίας και κινείται στην αποτρεπτική, αμυντική και κατασταλτική λογική του 1975/1991, α)

[71] Καψάλης σελ. 121
[72] Γεωργία Μαυροδή «Θέμα εμπειρίας; Πηγές, φορείς και διαδικασίες διαμόρφωσης μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα 1990 – 2005 στο «Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες, πολιτικές προοπτικές τόμος (Αθήνα, Ά εκδόσεις ΥΜΕΠΟ 2008) σελ. 277
[73] Τριανταφυλλίδου, 2010.

επιλεκτικότητα και εκλεκτικότητα προς τους εργαζόμενους μετανάστες που μέσα από τη μακρόχρονη διαμονή και τις σχέσεις εμπιστοσύνης μπόρεσαν να έχουν ένσημα β) καθορισμένη ποσότητα νόμιμης εργασίας που το αδύναμο μέρος πρέπει να αποδεικνύει με δική του ευθύνη γ) ανοχή της αδήλωτης εργασίας δ) την προσωρινότητα της νομιμότητας ε) την απόλυτη εξάρτηση του μετανάστη ώστε να του κολλά ο εργοδότης τα ένσημα, στ) τη δημιουργία πολλαπλών ταχυτήτων αλλοδαπών και διαφορετικής διάρκειας άδειας παραμονής αναλόγως τη νομοθεσία που εφαρμόζεται ζ) τέλος την πολυπλοκότητα των διαδικασιών, τα ασφυκτικά όρια που τίθενται, την απουσία της σχετικής εμπειρίας, τεχνογνωσίας και ετοιμότητας των δημοσίων υπηρεσιών που μάλλον κινούνται αποτρεπτικά[74]. Η Προϊσταμένη ΤΑΚΑΜ αναφέρει τις ατέλειωτες ουρές στους δήμους και στην Περιφέρεια από αλλοδαπούς που έχαναν τα μεροκάματά τους για να ρωτήσουν για την κάρτα τους, αλλοδαποί να πηδούν στα παράθυρα, αιτήσεις να καταφθάνουν από τους Δήμους με τσουβάλια, φασαρίες να γίνονται με τους υπαλλήλους, έλλειψη προσωπικού και άρνηση προσωπικού να υπηρετήσει σε αυτή την υπηρεσία που θεωρούταν «δυσμενής μετάθεση».

Ν. 3386/2005

Ο ν. 3386/2005 προσπάθησε να εξορθολογίσει το πλαίσιο εστιάζοντας στο τρίπτυχο νομιμότητα-δικαιώματα-κοινωνική ένταξη, στοχεύοντας στην εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας τις κοινοτικές οδηγίες και κανονισμούς. Ο νόμος αυτός είχε αρκετά θετικά στοιχεία με κυριότερα την απλοποίηση της διαδικασίας χορήγησης άδειας διαμονής και την έγκαιρη ενσωμάτωση των κοινοτικών Οδηγιών, παρουσίασε, όμως, και σημαντικά μειονεκτήματα, με σημαντικότερο όλων την υπερβολικά μεγάλη καθυστέρηση στην έκδοση αδειών παραμονής, αφού τις περισσότερες φορές δίνονταν εκ των υστέρων με αποτέλεσμα η διαδικασία να είναι μάλλον ατελέσφορη.

Για την ην εφαρμογή του Ν. 3386/2005 απαιτήθηκαν δεκάδες ερμηνευτικοί εγκύκλιοι, «αυτοδίκαιες» παρατάσεις αδειών διαμονής που έφεραν τους μετανάστες σε ένα καθεστώς ανασφάλειας αφού δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις έκδοσης άδειας διαμονής, τα

[74] Πολύβιος Ψήνας, Κριτική αποτίμηση του συστήματος της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτιή από το 1991 έως σήμερα»(Αθήνα, Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων 2005) σελ. 5-94

επτά χαρακτηριστικά της εργασιοκεντρικής φιλοσοφίας εμφανίζονται και εδώ και ο ίδιος ο υπουργός το παραδέχτηκε ότι δεν ήταν υπαιτιότητα των αλλοδαπών[75].

Ο ν. 3386/2005 τροποποιήθηκε με το ν. 3536/2007 που ακολούθησε, τροποποίησε και συμπλήρωσε τον ν. 3386/2005, προσπαθώντας να επιλύσει γραφειοκρατικά προβλήματα που εμφανίστηκαν κατά την εφαρμογή του προηγούμενου νόμου και τα οποία κυρίως σχετίζονταν με τη μετάβαση από το καθεστώς του ν. 2910/2001 σε αυτό του ν. 3386/2005 καθώς και στην ανάγκη ενσωμάτωσης ορισμένων κοινοτικών οδηγιών στην εθνική μας νομοθεσία. Μία από τις πιο σημαντικές καινοτομίες του νόμου αφορά στις προϋποθέσεις χορήγησης άδειας διαμονής για αόριστη διάρκεια, αφού το κρίσιμο σημείο είναι η συμπλήρωση δεκαετούς νόμιμης διαμονής στη χώρα, ανεξάρτητα από το είδος των αδειών διαμονής που κατείχε ο ενδιαφερόμενος. Επίσης με τον νόμο αυτό διευκολύνονται οι μετανάστες στην εξαγορά του 20% των ενσήμων που απαιτούνται να συμπληρώσουν για να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους. Επίσης οι γονείς μεταναστών μπορούν να νομιμοποιούνται όταν τα παιδιά τους φοιτούν στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα ενσωμάτωσε στο εθνικό δίκαιο μια σειρά κοινοτικών οδηγιών. Αρχικά τις Οδηγίες 2000/43/ΕΚ για ίση μεταχείριση των ατόμων ανεξάρτητα από τη φυλετική ή εθνική τους καταγωγή και 2000/78/ΕΚ που θέτει το γενικό πλαίσιο για ίση μεταχείριση στον τομέα της απασχόλησης.25 Στη συνέχεια, με το Π.Δ. 131/2006 ενσωμάτωσε στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2003/86/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης για τους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια. Επιπλέον, σημαντική υπήρξε η προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2003/109/ΕΚ σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες, που έγινε με το Π.Δ. 150/2006. Επίσης το Π.Δ. 106/2007 ενσωματώνει στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2004/38/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών. Επιπλέον η χώρα μας ενσωμάτωσε με τον ν. 4071/2012 την Οδηγία 2009/50/ΕΚ σχετικά με τις προϋποθέσεις

[75] Πέτρος Κοκκαλής, Ν. 3386/2005 «Είσοδος διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια» στο «Δίκαιο Αλλοδαπών» (Αθήνα, Γ έκδοση Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη 2009).

εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης ως κατόχων μπλε κάρτας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των μελών της οικογένειάς τους.

Διαχρονικά, επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι οι ελληνικές αρχές καθυστερούσαν υπέρμετρα στην παροχή αδειών λόγω της υπέρμετρης γραφειοκρατίας και της εμπλοκής πολλών υπουργείων, υπηρεσιών και φορέων. Αυτό επισημαίνεται συχνά και στις εκθέσεις του Συνηγόρου του Πολίτη και αποδεικνύεται και από τις συχνές αλλαγές του νομοθετικού πλαισίου που στις εισηγητικές τους εκθέσεις επικαλούνταν την αποτροπή γραφειοκρατικών προβλημάτων. Επίσης οι Υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων, που λειτουργούν σύμφωνα με τον ν. 4018/2011 ως «υπηρεσίες μιας στάσης», με στόχο την απλοποίηση και την επιτάχυνση των διαδικασιών απόκτησης και ανανέωσης των αδειών διαμονής, καθυστέρησαν αρκετά να αναλάβουν τα καθήκοντά τους. Εντούτοις η λειτουργία τους δεν θεράπευσε το φαινόμενο παραλαβής αδειών διαμονής με παρελθούσα ημερομηνία λήξης, αφού και το 2012 υπήρξαν «ληγμένες» άδειες που δόθηκαν στους μετανάστες.

Ν. 4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης»

Πρόκειται για μια προσπάθεια κωδικοποίησης και σύνοψης όλων του δικαίου της μετανάστευσης. Στο νομοθέτημα του Κώδικα δεν υπάρχει «εργασιοκεντρική διάσταση» όσο «διατήρηση της νομιμότητας λόγω της πραγματικής και επί μακρόν εγκατάστασης». Το ενιαίο αυτό κείμενο συγκεντρώνει όλες τις διάσπαρτες ρυθμίσεις που αφορούν τη μετανάστευση και την εργασία των μεταναστών.

Ο Κώδικας Μετανάστευσης[76] επικεντρώνεται σε τρείς άξονες: απλοποίηση διαδικασιών, με τη λειτουργία των υπηρεσιών μιας στάσης one stop shop, την πλήρη απεμπλοκή των δήμων, η μείωση των αριθμού αδειών διαμονής και η επιμήκυνση της διάρκειάς τους[77]. Επιπλέον ο νόμος αυτός εκδίδεται το 2014, όταν λόγω της οικονομικής ύφεσης, πολλοί μετανάστες έχουν χάσει το δικαίωμα της νόμιμης διαμονής τους, λόγω έλλειψης των προϋποθέσεων.

Σύμφωνα με τον Καψάλη 2018 σελ. 135, σκοπός του εν λόγω νομοθετήματος είναι να αποτρέψει την μαζική απονομιμοποίηση του καθεστώτος διαμονής για πολλές κατηγορίες

[76] Ν. 4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης» στο βιβλίο της Σταυρουλάκη Ευδοκίας «Μεταναστευτικό δίκαιο και δίκαιο Ιθαγένειας» Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη 2016)

[77] Στην απλούστευση συντελούν και η νομοθεσία για την κατάργηση της υποχρέωσης φωτοαντιγράφων και το ηλεκτρονικό σύστημα εφαρμογής της πορείας εξέτασης της αίτησης.

μεταναστών, αλλά και να καταπολεμήσει την παράνομη εργασία μέσω της διατήρησης ισχύος της άδειας διαμονής αλλά και της διαρκούς, υπό προϋποθέσεις «εισαγωγής» στη νομιμότητα των αλλοδαπών εκείνων που μπορούν να αποδείξουν ότι διαμένουν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια για πάνω από ένα χρονικό διάστημα και διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα.

Για πρώτη φορά γίνεται σαφής η σύνδεση της παράνομης και αδήλωτης εργασίας στο κείμενο του νόμου για τη μετανάστευση σαν να είναι «η όψη του ίδιου νομίσματος», όπως αναφέρει ο Καψάλης (σελ. 139). Επιπλέον εισάγονται νέου τύπου άδειες διαμονής όπως Δεύτερη Γενιά, Μόνιμοι επενδυτές, στρατηγικές επενδύσεις, διευκόλυνση και προώθηση της άδειας διαμονής Επί Μακρόν Διαμένων ώστε να μπορεί ο μετανάστης να μεταβεί σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφόσον το επιθυμεί και έχει τις προϋποθέσεις. Έτσι, άδειες διαμονής αόριστης ή δεκαετούς σιγά σιγά τείνουν να καταργηθούν και να αντικατασταθούν από την άδεια διαμονής «Επί Μακρόν Διαμένων». Τέλος, ο σχεδιασμός των μετακλήσεων του θα γίνεται σε κεντρικό επίπεδο (και όχι σε επίκεντρο περιφέρειας) για να υπάρχει συνολικός έλεγχος και ταύτιση με τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας στο σύνολο της χώρας. Τέλος δίνεται η δυνατότητα στις προξενικές αρχές να εκδίδουν θεώρηση εισόδου που θα παρέχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Διαπιστώνεται βέβαια μετά από πέντε έτη εφαρμογής του, ότι παρά τη μεγαλειώδη προσπάθεια και το νέο νομοθέτημα παρουσιάζει ελλείψεις, και δημιουργεί προβλήματα στην εφαρμογή του, γι' αυτό και έχουν πάλι εκδοθεί περισσότεροι εγκύκλιοι και έγγραφα από αυτά του Ν. 3386/2005. Πιο συγκεκριμένα: 15 τροποποιήσεις άρθρων μέσα σε άλλα άρθρα νόμων, 38 υπουργικές αποφάσεις, 26 εγκύκλιοι, πάνω από 60 εγκύκλιοι που παρέχουν πληροφορίες για τις υπηρεσίες που εφαρμόζουν τη μεταναστευτική πολιτική[78].

[78] http://www.immigration.gov.gr/web/guest/metanastefsi

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από την πολύ σύντομη ανάλυση της πορείας της μετανάστευσης μέσω της βιβλιογραφίας, κατά τη δεκαετία του 1990, θα διακρίνουμε τρία συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που έχει η Ελλάδα σε σχέση με τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη: α) δέχτηκε περίπου ένα εκατομμύριο νέους μετανάστες ή το 10% του συνολικού πληθυσμού της που προέρχονταν στη συντριπτική της πλειοψηφία από τις γειτονικές της χώρες, β) κυριάρχησε (και συνεχίζει να κυριαρχεί έως σήμερα) μία εθνικότητα η Αλβανική και γ) χαρακτηριζόταν σε μεγάλο βαθμό από την παράνομη - παράτυπη είσοδο και διαμονή. Την προηγούμενη περίοδο η είσοδος των αλλοδαπών εργατών προς την Ελλάδα ήταν σποραδική περιορισμένη σε μέγεθος και επίσημε, ενώ το στοιχείο που κυριάρχησε ήταν η αποδημία των Ελλήνων προς τις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες, για ένα καλύτερο επίπεδο ζωής.

Δυστυχώς, στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική χαρακτηρίσθηκε από το φόβο της μετανάστευσης και από μια συνολικά αρνητική θεώρηση της εισροής μεταναστών στη χώρα. Το ξεκίνημα της σύγχρονης οικονομικής μετανάστευσης προς την Ελλάδα ήταν σφοδρό και ξαφνικό. Η μετανάστευση θεωρήθηκε ως ένα ανεπιθύμητο, πλην δύσκολο να αποφευχθεί, βάρος για τη χώρα, γι' αυτό και δεν έτυχε της πολιτικής διορατικότητας και εκ των προτέρων ορθής οργάνωσής τους. Η εκ των προτέρων βέβαια αντιμετώπιση του φαινομένου θα είχε φοβερό πολιτικό αντίκτυπο, σε όλες τις πολιτικές ομάδες. Η Ελλάδα, χωρίς να έχει υπογράψει «συμφωνίες» και χωρίς τη βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης[79] που ακόμη δεν είχε μπει στην ατζέντα της οι πολιτικές κοινής μεταναστευτικής πολιτικής, ανέλαβε όλο το βάρος «αποτροπής του κακού» και όλη την πολιτική ευθύνη για τις αντιμεταναστευτικές της στρατηγικές.

Όλα αυτή την περίοδο οι μετανάστες πρόσφεραν άφθονη και ευέλικτη εργατική δύναμη σε τομείς της ελληνικής οικονομίας όπου τα ντόπια εργατικά χέρια σπάνιζαν, όπως η γεωργία, η οικοδομή, οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις, ο καθαρισμός και η οικιακή φροντίδα. Κάλυψαν, δηλαδή, οι μετανάστες εργαζόμενοι τα επαγγέλματα χαμηλής αμοιβής και χαμηλού κύρους. Στα πλαίσια αυτά, ο πρώτος μεταναστευτικός νόμος (του 2001) υιοθέτησε μια ευκαιριακή και εργαλειακή αντίληψη της μετανάστευσης, τονίζοντας ότι οι μετανάστες έπρεπε να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας, αλλά και όταν η αγορά εργασίας δεν θα τους χρειαζόταν πια, θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα.

[79] Παρά την κοινή μεταναστευτική πολιτική

Εξάλλου αυτό θα «ηρεμούσε» και την κοινωνία του πολιτών και το «πολιτικό κόστος» θα ήταν μικρότερο. «Αφού ήρθαν χωρίς να τους καλέσουμε θα πρέπει να μας υπακούν» . Ως υποκείμενο δικαιωμάτων αντιμετωπίζεται ο μετανάστης με το Ν. 3386/2005 και αργότερα ως ένα ισότιμο μέλος της ελληνικής κοινωνίας με μακρά διαμονή και κοινωνική ένταξη στο Ν. 4251/2014, στον Κώδικα Μετανάστευσης .

Έπρεπε να περάσει σχεδόν μία δεκαετία, να καταφέρουν οι παρατύπως διαμένοντες να εγκατασταθούν, να φέρουν τις οικογένειες τους, να βρουν εργασία ώστε να αρχίσει η ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει στην χάραξη μεταναστευτικής πολιτικής. Ακόμη και όταν η κατάσταση στα Βαλκάνια σταθεροποιήθηκε και οι ελληνικές πολιτικές συνειδητοποίησαν ότι η μετανάστευση προς την Ελλάδα δεν αποτελούσε ένα προσωρινό φαινόμενο, οι παράγοντες και οι ανησυχίες που διαμόρφωσαν την ελληνική μεταναστευτική πολιτική άλλαξαν. Μήπως η στάση αυτή είναι συνειδητή επιλογή των ελληνικών κυβερνήσεων για τη μείωση του πολιτικού κόστους και όχι τόσο ανεπάρκεια μεταναστευτικής πολιτικής;

Από τη δεκαετία του 90 (και μέσα στα επόμενα τριάντα έτη) πολλά άλλαξαν στο κοινωνικό, οικονομικό και γεωπολιτικό χάρτη. Η Ελλάδα από το 2009 αντιμετώπισε πρωτόγνωρη προσφυγική κρίση μέσα στην ήδη υπάρχουσα οικονομική ύφεση. Αυτό που παρατηρείται σε όλες τις περιόδους είναι τα ίδια: πολιτικές λιτότητας και αποδόμησης των εργασιακών σχέσεων και του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, αρρύθμιστη, μαζική και παράτυπη εισροή αλλοδαπών (τώρα από άλλες περιοχές όχι από την Ανατολική Ευρώπη) και ένα κράτος που για άλλη μια φορά εμφανίζεται αιφνιδιασμένο, ελλιπώς προετοιμασμένο με μόνη και κεντρική προσπάθεια να αποτρέψει το κακό και να «μετατοπίσει» τις ευθύνες αλλού, παρά να διαμορφώσει και να οργανώσει πολιτικές ένταξης και δράσης διαχείρισης των μεταναστευτικών ροών[80].

Στη μεταναστευτική κρίση του 1990 η Ελλάδα κλίθηκε μόνη και αβοήθητη να αντιμετωπίσει το φαινόμενο, και όποια λάθη χρεώνουν την ίδια χώρα. Σήμερα, ύστερα από τριάντα χρόνια, ενταγμένη σε ένα «ισχυρό» οικοδόμημα που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση, πώς είναι δυνατόν να γίνονται τα ίδια λάθη; Η κρίση σήμερα ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Πληροφοριακά αναφέρουμε ότι όσο αυξήθηκε ο μεταναστευτικός πληθυσμός της

[80] Απόστολος Καψάλης, Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων, (Αθήνα, Εκδόσεις τόπος 2019) σελ. 9

δεκαετία 1991-2011 τόσος είναι και ο αριθμός αφίξεων στην Ελλάδα το 2015 (856.723). Η διαφορά είναι ότι τότε όλος ο πληθυσμός εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα ενώ τώρα δεν αναμένεται να εγκατασταθούν μόνιμα στη χώρα παρά, το πολύ, 100.000 άτομα. Θα καταμετρηθούν οι ομάδες αυτές στους μη νομίμως διαμένοντες;

Πάντως σε ότι αφορά τη νόμιμη μετανάστευση θεωρώ ότι η μεταναστευτική πολιτική από το 2014 έχει αποδώσει καρπούς. Ο Κώδικας Μετανάστευσης συνεχώς συμπληρώνεται προκειμένου να καλύπτει όλες τις περιπτώσεις που αρχικά δεν είχαν προβλεφθεί, ή προέκυψαν εκ των υστέρων. Είναι σημαντικό ότι άρχισε να υπάρχει ένας μόνιμος μηχανισμός κατά περίπτωσης εισόδου στη νομιμότητα ελέγχοντας ώστε να μειώνονται τα ποσοστά της παράτυπης μετανάστευσης. Το προσωπικό έχει βελτιωθεί εκπαιδευτικά και ποιοτικά, έχει μάθει από τις εμπειρίες του παρελθόντος. Δεν σημαίνει ότι δεν θα έρθει τέλμα στις υπηρεσίες όταν δεν θα μπορούν να εξυπηρετήσουν το κοινό, αλλά αυτό είναι κάτι που διορθώνεται. Η κατάσταση στις δημόσιες υπηρεσίες δεν είναι σε καμία περίπτωση όπως ήταν πριν είκοσι χρόνια, ενδεχομένως όμως να ξαναδημιουργηθεί αδιέξοδο, όχι στη νόμιμη μετανάστευση όσο στις υπηρεσίες που εφαρμόζουν τη νομοθεσια περί ασύλου.

Όμως, με την εφαρμογή των τριών μνημονίων ύφεσης (μείωση 26% του ΑΕΠ) και λιτότητας (μείωση 40% των μισθών και 50% των συντάξεων) από το 2010 μέχρι σήμερα, η αύξηση της στατιστικής ανεργίας (23%, 2016), η διατήρηση της μακροχρόνιας ανεργίας στο επίπεδο του 70%, σε συνδυασμό με το υψηλό επίπεδο φτωχοποίησης του πληθυσμού (τέσσερα εκατ. άτομα), τη σημαντική μείωση των δημόσιων και των ιδιωτικών επενδύσεων, καθώς και της απασχόλησης, οδήγησαν, μεταξύ άλλων, 450.000 εξειδικευμένου επιπέδου Έλληνες παραγωγικής ηλικίας (στην πλειονότητά τους κάτω των 45 ετών) στο εξωτερικό.

Με τη εμπειρία του παρελθόντος, θα ήταν σκόπιμο, το ελληνικό κράτος να κοιτάξει το μέλλον, να προβλέψει στο μέτρο του δυνατού, τις γεωπολιτικές και οικονομικέ εξελίξεις και να είναι προετοιμασμένο. Ένα μεγάλο μέρος των Ελλήνων Πολιτών δεν έχει θετική στάση απέναντι στη μετανάστευση και αυτό επιβεβαιώνεται από τις δημοσκοπήσεις[81]. Ακόμη και αν έδειξε ένα είδος ανοχής για τους μετανάστες από τις γειτονικές χώρες που εργάσθηκαν σκληρά και συμπλήρωσαν τις ελλείψεις σε θέσεις εργασίας, δεν είναι γνωστό αν θα κάνει το ίδιο με τους πρόσφυγες που ούτε κοινή θρησκεία ούτε κοινές καταβολές και

[81] Αυτό συμβαίνει βέβαια σε όλες τις χώρες.

τρόπο ζωής έχουν. Εξάλλου για τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες υπάρχει δυσκολία να ενσωματωθούν στην ελληνική κοινωνία.

Και το ερώτημα είναι: υπάρχει δυσκολία στους νέους πρόσφυγες να ενσωματωθούν γιατί δεν έχουν την πρόθεση ή δεν τους παρέχονται οι ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης, όπως δεν υπήρχαν και πριν τριάντα έτη; Υπάρχει αναγκαιότητα το ελληνικό κράτος να προχωρήσει στη χάραξη ξεκάθαρης μεταναστευτικής πολιτικής, να θέσει στόχους και να παρέχει ευκαιρίες κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης σε άτομα που χρειάζονται βοήθεια και υποστήριξη, και ευκαιρίες οικονομικής ανάπτυξης σε άτομα που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα και αποτελούν ισότιμα μέρη του κοινωνικού συνόλου που έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα. Παράλληλα, θα πρέπει να μεριμνήσει ώστε οι νομίμως επί μακρόν διαμένοντες, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς να απολαμβάνουν όλα τα θεμελιώδη δικαιώματά τους, έτσι ώστε η απονομή της ιθαγένειας της χώρας που γεννήθηκε ή διαμένει να είναι μια συνειδητή επιλογή και επιθυμία και όχι το επισφράγισμα της ένταξής του στον κοινωνικό ιστό.

Η Ελλάδα διατηρεί την ίδια οικονομική και αναπτυξιακή διάρθρωση στην κατεύθυνση των «ενδιάμεσων δραστηριοτήτων» (υπηρεσίες, εμπόριο, τουρισμός), η μετεξέλιξη της ξανά σε χώρα αποστολής μεταναστών δεν θα αργήσει να φανεί. Ας ελπίσουμε ότι οι όποιες εκροές δεν θα είναι μαζικές και θα αναχαιτισθούν με την ενίσχυση της οικονομίας, την αναβάθμιση της τεχνολογικής-καινοτομικής της παραγωγικής της βάσης, της υψηλής εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού και την αύξηση των μισθών.

Και τέλος ας ελπίσουμε ότι το Οικοδόμημα που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελείται από μέλη που δείχνουν αλληλεγγύη, συνεργασία και αμοιβαία κατανόηση ώστε να προστατεύει τους πολίτες της, να ενισχύει την ασφάλεια και να κατανοήσει ότι η μετανάστευση είναι μόνιμο, φυσιολογικό, κοινωνικό φαινόμενο στην παγκόσμια ιστορία του «Homo Migrans»[82] . Και αυτό γιατί, όπως ειπώθηκε στο σώμα της μελέτης, τα ζητήματα της μετανάστευσης και του ασύλου αποτελούν σημαντικό και διακριτό πεδίο ενδιαφέροντος της Ε.Ε. ουσιαστικά από τη συνθήκη του Μάαστριχτ και αργότερα, με τη συνθήκη του Άμστερνταμ λαμβάνει δυναμικό χαρακτήρα. Ο κοινοτικός χαρακτήρας του μεταναστευτικού δικαίου είναι αδιαμφισβήτητο και η μεταναστευτική πολιτική είναι «κοινή». Τίθεται όμως

[82]Αντώνιος Κόντης «Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα» στο «Νέα Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα» (Ρέθυμνο, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και Μελετών 2014) σελ. 293

το ερώτημα κατά πόσο είναι «κοινή» και αν υπάρχει εν τέλει ισόποσος επιμερισμός της ευθύνης και των βαρών από τις μεταναστευτικές ροές[83].

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, από το τέλος της δεκαετίας του 1990 και μετά έχει εκδώσει πληθώρα ανακοινώσεων, οδηγιών, κανονισμών προκειμένου να ρυθμίσει μείζονα θέματα εγκατάστασης και παραμονής, εργασίας, σπουδών, κοινωνικής ενσωμάτωσης, οικογενειακής επανένωσης, καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης, παροχής ασύλου ώστε όλα τα κράτη μέλη να δραστηριοποιούνται συλλογικά σε ότι αφορά της διαχείριση της μετανάστευσης. Έτσι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι υπόλοιποι διεθνείς οργανισμοί πρέπει να αντιληφθούν τις ιδιαιτερότητες των χωρών «πρώτης γραμμής», που προασπίζουν τα σύνορά της και γειτνιάζουν με περιοχές που συχνά δημιουργούν εντάσεις και κρίσεις, και ίσως να οδηγούν σε αντίστοιχες μεγάλες . Για το λόγο αυτό θα πρέπει να αναγνωρίζεται, ως απόδειξη αλληλεγγύης, η δυνατότητα ευελιξίας στους τρόπους που θα αντιμετωπίζουν απρόβλεπτες, έκτακτες και ακραίες συνθήκες». Αυτό αναφέρεται σε επιστολή που απεστάλη προκειμένου να ληφθεί υπόψη στο υπό διαμόρφωση νέο «Παγκόσμιο Σύμφωνο Μετανάστευσης»

[83] Μιχάλης Χλέτσος, Η Πολιτική Οικονομία της Μετανάστευσης στο «Μετανάστες και Μετανάστριες» (Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη 2003) σελ. 35-37

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Ανδριώτης Νίκος. (2010). «*"Εμείς" και οι "άλλοι": Πρόσφυγες και γηγενείς στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου», Μετανάστευση, Ετερότητα και Θεσμοί υποδοχής στην Ελλάδα. Το στοίχημα της κοινωνικής ένταξης*», επιμ. Α. Τάκης, Αθήνα εκδ. Σάκκουλα,

Γαβρόγλου Σταύρος (2001), «Μετανάστευση και ακροδεξιά αντίδραση στην Ευρώπη» στο βιβλίο "*Μετανάστες και Μετανάστευση Οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*" Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Γεωργούλας Στράτος (2001) «Η νέα μεταναστευτική κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα και η νομιμοποίησή της, στο βιβλίο «Μετανάστες στην Ελλάδα» Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα

Γεωργούλας Στράτος (2003) «Το νομικό πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα τον εικοστό αιώνα, μια ιστορική κριτική οπτική» στο βιβλίο *«Πολιτικές Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης, η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών»* Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής Εκδόσεις Gutenberg.

Ζωντανού Π. (2009) «Δίκαιο Αλλοδαπών και Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική μετά το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο». Αθήνα, εκδόσεις Δικηγορικού Συλλόγου Βόλου

Ιωσηφίδης Θ. (2009) «Κοινωνικό Κεφάλαιο και μεταναστευτική ένταξη: μετανάστες /στριες από την Αλβανία και Ομογενείς από την πρώην ΕΣΣΔ» στο βιβλίο *«Ζητήματα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών»* Εργαστήριο Μελέτης της μετανάστευσης και της διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Καβουνίδη Τζένη. (2003). «Έρευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Παρατηρητήριο Απασχόλησης» και «Χαρακτηριστικά μεταναστών το ελληνικό πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998» Εκδόσεις σάκουλα Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Κασιμάτη Κούλα. (2003). «Ιστορικές αναφορές των μεταναστευτικών ροών» στο βιβλίο *«Πολιτικές Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης, η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών»* Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής Εκδόσεις Gutenberg.

Κόντης Αντώνιος. (2014) «Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα,» στο «*Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*», Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών -ΚΕΜΕ.

Καψάλης Απόστολος, (2018) «Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα, Special Eurobarometer:

Καψάλης Απόστολος (2019) «Τα ελληνικά συνδικάτα μπροστά στην πρόκληση των σύγχρονων μεταναστευτικών ροών, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ ΙΝΕ.

Κόκαλλη Ιφιγένεια (2011) «Στρατηγικές ενσωμάτωσης και μορφές προσαρμογής των Αλβανών Μεταναστών στην ελληνική κοινωνία: το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης» στο

βιβλίο «Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες Εκδόσεις Κριτική

Κοκκαλής Π. (2009) «Δίκαιο Αλλοδαπών» Γ έκδοση. Αθήνα Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.

Κόντης Αντώνιος (2014) «Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα» στο «Νέα Μετανάστευση από και προς την Ελλάδα» Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και Μελετών

Κοτζαμάνης Βύρων (2000) «Δημογραφικές εξελίξεις και μεταναστευτικά ρεύματα στα Βαλκάνια. Μια πεντηκονταετία έντονων ανακατατάξεων στο βιβλίο «Η ανάπτυξη των Βαλκανίων» Βόλος Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας .

Κοτζαμάνης Βύρων (2008) «Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα, μία πρώτη ανάλυση της γεωγραφικής τους διασποράς, και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας» στο *«Μετανάστευση στην Ελλάδα Εμπειρίες, πολιτικές, προοπτικές Τόμος Α*», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Αθήνα: Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ.

Μαρβάκης κα «*Μετανάστες στην Ελλάδα».* Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού Ν. Πουλαντζάς. Αθήνα Ελληνικά Γράμματα .

Μουσούρου Λ.Μ (1991) «Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ευρώπη». Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg

Λαυρεντιάδου Μ. (2009) «Γεωγραφική Κατανομή και διαχωρισμός μεταναστών» στο βιβλίο *«Ζητήματα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών»* Εργαστήριο Μελέτης της μετανάστευσης και της διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης Πανεπιστημίου Αθηνών. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μαυροδή Γεωργία (2008) «Θέμα εμπειρίας; Πηγές, φορείς και διαδικασίες διαμόρφωσης μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα 1990 – 2005 στο «Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες, πολιτικές προοπτικές τόμος Ά εκδόσεις ΥΜΕΠΟ

Μπάγκαβος Χ. (2003), «Δημογραφικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση» στο βιβλίο *«Πολιτικές Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης, η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών»* Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Πολιτικής Εκδόσεις Gutenberg.

Μπάγκαβος Χρήστος (2015) «Διεθνής μετανάστευσης η μετατροπή της Ελλάδας από χώρα εκροής σε χώρα εισροής μεταναστών» στο βιβλίο «Περί δημογραφίας και πληθυσμιακών εξελίξεων, Αθήνα Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών

Ναξάκης Χ. - Χλέτσος Μ. (2001) «Το οικονομικό Θαύμα οφείλεται (και) στους μετανάστες» στο βιβλίο "*Μετανάστες και Μετανάστευση Οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*" Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Ντόκος Θ. (2001) «Οι συνέπειες της μετανάστευσης για την περιφερειακή σταθερότητα και την εθνική ασφάλεια» στο βιβλίο "*Μετανάστες και Μετανάστευση Οικονομικές πολιτικές και κοινωνικές πτυχές*" Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Παύλου Μ. (2004) «Οι μετανάστες ¨σαν και εμάς¨. Όψεις » στοτης απόκρισης στο μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα και στην Ευρώπη» στο βιβλίο *«Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική Συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του Πολίτ»η.* Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

Πετρινιώτη Ξ. (1993) "*Η μετανάστευση προς την Ελλάδα, μια πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*" Εκδόσεις Οδυσσέας, Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων.

Πολύζου Α. Αλτσιτζόγλου Ν. (2007) «Η περίπτωση της Γερμανίας» στο «Μεταναστευτική Πολιτική Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία». Αθήνα: Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ

Πουλοπούλου-Έμκε Ηρα (2007) "Οι μεταναστευτικές ροές από και προς την Ελλάδα" στο βιβλίο "*Η μεταναστευτική πρόκληση*", Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Σταυρουλάκη Ε. «Μεταναστευτικό Δίκαιο και Δίκαιο Ιθαγένειας» Αθήνα Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.

Τάμης Αναστάσιος, (2014), «Παλιννόστηση Ελληνοαυστραλών και Αποδημία Ελλαδιτών στην Αυστραλία 2009-2013» στο «*Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*», Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών - ΚΕΜΕ.

Τριανταφυλλίδου Άννα, (2010) «Είκοσι χρόνια ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής» στο βιβλίο: «*Η μετανάστευση του 21ου αιώνα*» Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ.

Τσιούκας Γρ. Μοσκώφ. Η. Καπλάνι Γκ., (2007), «Τοπική Αυτοδιοίκηση και Μετανάστες» Αθήνα Εκδόσεις Παπαζήση.

Δαμανάκης Μ., Κωνσταντινίδης Σ. Τάμης Αν. (2014), «Η Ελλάδα ως χώρα αποστολής και υποδοχής» «*Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*», Ρέθυμνο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και μελετών.

Φακιολάς Ροσέτος, (1998), «Μετανάστευση», Επετηρίδα Εργασίας 1998, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Επιμέλεια Ξ. Πετρινιώτη - Γ.Φ. Κουκουλές, σελ 19-34.

Χατζή Χ. (2004), «Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη» στο βιβλίο *«Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική Συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του Πολίτη»*. Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική.

Ψήνας Πολύβιος (2005) «Κριτική αποτίμηση του συστήματος της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτική από το 1991 έως σήμερα» Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων

Ξένη βιβλιογραφία

Castles Stephen, Hansen Peo, Schierup Carl-Ulrik (2006) «Migration, Citizenship and the European Welfare State A European Dilemma» Oxford University Press

Geddes Andrew, (2003) « The politics of migration» (London, Sage publications

Russel King, (2000) «Southern Europe in the Changing Global Map of Migration, in Eldorado or fortress? Migration in Southern Europe». London, Macmillan press

Lianos T (2001) "Illegal Migrants to Greece and their choice of destination. International migration

Marshal Ray, (2011) «Value Added Immigration Lessons for the United States from Canada, Australia, and the United Kingdom» Econonomic Policy Institute

European Commission, (2018) «Special Eurobarometer 469 Integration of immigrants in the European Union». file:///C:/Users/Dell/AppData/Local/Temp/ebs_469_en.pdf

Fakiolas Rossetos, (1998) "Recent efforts to regularize undocumented immigrants in Greece, EIRO working paper 97/40

Επίσημες ιστοσελίδες

Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ (2020) «Έρευνα: Η μετανάστευση και οι Έλληνες. Αποτύπωση το φαινομένου της μετανάστευσης στη χώρα και μια σειρά από προτάσεις πολιτικής για αποτελεσματική διαχείριση του φαινομένου». https://www.dianeosis.org/research/oi-ellines-kai-to-prosfygiko-provlima/?fbclid=IwAR3FAQ8TKIALUGKavuKvpZIOoq4OEz1WIrocdOsNAln04anGT0QWBv8EnWk

Γεωργακόπουλος Θοδωρής (2020) Μελέτη για τη Μετανάστευση «Τί πιστεύουν οι μετανάστες» ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ https://www.dianeosis.org/2020/01/ti-pistevoun-oi-metanastes/

Adrian Edwards «Πρόσφυγας' ή 'μετανάστης' – Ποιος όρος είναι ο σωστός» άρθρο για την Υπατη Αρμοστεία ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, 11/07/2016, https://www.unhcr.org/12771-prosfygas_i_metanastis.html
Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (επίσημη ιστοσελίδα) http://www.immigration.gov.gr/web/guest/metanastefsi

European Commissionhttps://ec.europa.eu/home-affairs/news/results-special-eurobarometer-integration-immigrants-european-union_en

Τριανταφυλλίδου Α. https://www.huffingtonpost.gr/entry/-1990-2010-_gr_9353794

Ειδική έκδοση του Economist "Ο κόσμος το 2020" Άρθρο του
https://gkoumoutsakos.gr/content/metanasteytiko-kairia-proklisi-gia-tin-eyropi-kai-tin-ellada/

Κοτζαμάνης Βύρων, Καρκούλη Αλεξάνδρα « Οι μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία: ένταση και βασικά χαρακτηριστικά των παρατύπως εισερχομένων ως και των αιτούντων άσυλο» Εργαστήριο δημογραφικών και κοινωνικών αναλύσεων, http://www.demography-lab.prd.uth.gr/Demonews/DEMONEWS_26.pdf

http://www.antigone.gr/files/en/library/selected-publications-on-migration-and-asylum/greece/Immigration_Greece_during_90s.pdf

European Commission, Special Eurobarometer Integration of immigrants in the European Union, http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultDoc/download/DocumentKy/82537, European Commission, Schengen borders and visa https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas_en

ΕΛΙΑΜΕΠ https://www.eliamep.gr/project/clandestino/

ΠΙΝΑΚΑΣ : Συνολικός πληθυσμός ατόμων ελλήνων και επιλεγμένων αλλοδαπών κατά τις απογραφές 1981, 1991, 2001, 2011 (σε χιλιάδες)

	1981	1981	1991	1991	2001	2001	2011	2011
Υπηκοότητα	**Σύνολο**	**(%)**	**Σύνολο**	**(%)**	**Σύνολο**	**(%)**	**Σύνολο**	**(%)**
Σύνολο	9.739,6	100	10.259,9	100	10.934,1	100	10.816,3	100
Ελληνική*	9.559,0	98,2**	10.092,6	98,4**	10.171,9	93,0**	9.904,3	91,6**
Μη ελληνική	180,6	1,9**	167,3	1,6**	762,2	7,0**	912,0	8,4**
Ξένη	176,1	1,8**	166,0	1,6**	761,8	7,0**	905,3	8,4
Αδιευκρίνιστη/Χωρίς υπηκοότητα	4,5	0,1**	1,2	0,0**	0,4	0,0**	6,7	0,1
Πλέον ανεπτυγμένες χώρες	115,4	65,5***	76,3	45,9***	99,6	13,1***	90,7	7,8***
Σύνολο χωρών μελών της ΕΕ (15)	59,5	*51,5*	35,3	*46,3*	46,9	*47,0*	44,7	*63,1*
Κύπρος	19,3	*16,8*	14,7	*19,2*	17,4	*17,5*	14,4	*20,4*
Αυστραλία	7,0	*6,1*	6,3	*8,3*	8,8	*8,8*	1,9	*2,7*
Αμερικανική (ΗΠΑ)	23,7	*20,5*	13,9	*18,3*	18,1	*18,2*	5,8	*8,2*
Καναδική	4,1	*3,6*	4,7	*6,2*	6,0	*6,07*	1,5	*2,1*
Λοιπές Ανεπτυγμένες χώρες (εκτός των πρώην σοσιαλιστικών χωρών που αποτελούν μέλη της ΕΕ 27)	1,8	*1,5*	1,4	*1,8*	*2,4*	*2,4*	2,6	*3,6*
Βαλκάνια	5,8	3,3***	26,2	15,2***	500,2	65,7***	609,0	67,3***
Αλβανική	3,6	*61,2*	20,6	*78,4*	438,0	*87,6*	480,9	*79,0*
Βουλγαρική	0,8	*13,9*	2,4	*9,2*	35,1	*7,0*	75,9	*12,5*
Ρουμανική	0,6	*10,4*	1,9	*7,3*	22,0	*4,4*	46,5	*7,6*
Γιουγκοσλαβική (Σερβία και Μαυροβούνιο το 2001)	0,8	*14,5*	1,3	*5,1*	3,8	*0,8*	3,7	*0,6*
ΠΓΔΜ	-	-	-	-	0,7	*0,2*	1,5	*0,3*
Κροατία	-	-	-	-	0,2	*0,0*	0,2	*0,0*
Βοσνία-Ερζεγοβίνη	-	-	-	-	0,3	*0,1*	0,3	*0,1*
Πρώην ανατολικές χώρες εκτός Βαλκανίων	3,6	2,1***	25,0	15,1***	51,6	6,8***	58,6	6,5***
Πολωνική	0,5	*14,4*	9,6	*38,5*	12,8	24,8	14,1	24,1
Ουγγρική	0,2	*6,5*	0,3	*1,2*	0,5	*1,0*	0,7	1,3
Τσεχοσλοβακική (Τσεχία και Σλοβακία στο 2001)	0,2	*6,8*	0,7	*3,0*	1,0	*2,0*	1,6	2,7
Ρωσική (Ε.Σ.Σ.Δ. και Ρωσική Ομοσπονδία το 2001)	1,5	*41,7*	12,9	*51,6*	17,5	*34,0*	13,8	23,6
Άλλες Ευρωπαϊκές πρώην σοσιαλιστικές χώρες	1,1	*30,6*	1,5	*5,8*	19,7	*38,2*	28,4	48,4
Λοιπές (λιγότερο ανεπτυγμένες) χώρες	51,2	29,1***	39,8***	23,9	110,3	14,5***	166,8	18,4***
Ασία	42,0	*81,9*	28.812	*72,5*	91,1	*82,6*	138,3	*82,9*
Αφρική	6,7	*13,0*	8.726	*22,0*	15,7	*14,2*	25,9	*15,5*
Αμερική	2,2	*4,3*	2.022	*5,1*	3,2	*2,9*	2,6	*1,5*
Ωκεανία	0,4	*0,8*	193	*0,5*	0,3	*0,3*	0,1	*0,1*

**Άτομα που δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα. Οι έχοντες διπλή υπηκοότητα (ελληνική και υπηκοότητα άλλης χώρας) συμπεριλαμβάνονται στην κατηγορία «ελληνική»*
***Ποσοστό στο συνολικό πληθυσμό της Ελλάδας*
****Ποσοστό στον πληθυσμό των εκόντων δηλώσει υπηκοότητα αλλοδαπών*
Με πλάγια γραμματοσειρά ποσοστό των εκόντων την υπηκοότητα Α στο σύνολο των αλλοδαπών της ομάδας αναφοράς.
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Απογραφές 1981- 2011,

ΠΙΝΑΚΑΣ : Απελάσεις

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Συλλήψεις στα σύνορα	259.403	219.598	32.305	24.772	18.294	30.035
Αποφάσεις για απέλαση	27.942	20.734	29.598	29.542	29.779	40.649
Απελάσεις που πραγματοποιήθηκαν	24.231	13.242	11.750	14.926	15.720	21.238